

CEZAYİR



ÜLKE KÜNYESİ

<i>Resmî Adı</i>	Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti
<i>Resmî Dil(ler)</i>	Arapça
<i>Yönetim Biçimi</i>	Cumhuriyet
<i>Başkenti</i>	Cezayir
<i>Nüfusu¹</i>	38.481.705
<i>Yüz Ölçümü</i>	2.381.740 km ²
<i>GSYİH¹</i>	205,8 milyar \$
<i>Kişi Başına Mili Gelir (sagp)¹</i>	8,360
<i>İnsanî Gelişmişlik Sıralaması²</i>	93
<i>The Economist Demokrasi Sıralaması</i>	118 (otoriter rejim)
<i>Freedom House Özgürlük Notu</i>	Özgür Değil

sagp: Satın Alma Gücü Paritesi

¹*Kaynak*: Dünya Bankası

²*Kaynak*: BM Kalkınma Programı

Cezayir: İkinci Baharı Yaşamayan Ülke

Neslihan Temelat*

Özet

2011’de Orta Doğu’da başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan kitlesel protestolar, Tunus ve Mısır ile sosyo-ekonomik benzerlikler taşıyan Cezayir’i pek etkilememiştir. Değişim ve Demokrasi için Ulusal Koordinasyon (CNCD) adlı protesto hareketi, 1980’lerden bu yana yerel protestoların toplumsal hayatın bir parçası olduğu Cezayir’de halkı mobilize edememiştir. Bu çalışma, Cezayir hükümetinin aldığı siyasi ve ekonomik önlemlerin protesto hareketinin yaygınlaşmamasını kısmen açıklayabileceği varsayımından hareketle, Cezayir’in neden şu ana kadar Arap Baharına istisna teşkil ettiğine dair görüşleri incelemektedir. Bu kapsamda, protesto hareketinin özellikleri, 1990’lara damgasını vuran iç savaş başta olmak üzere ülkenin siyasi ve sosyo-ekonomik geçmişi, protestoları önlemek amacıyla alınan siyasi ve ekonomik önlemler ve uluslararası kamuoyunun değerlendirmeleri ele alınmaktadır. Çalışmada, Cezayir halkının geçmişte yaşanan şiddetli iç savaş ile ilgili kolektif hafızası, ranta dayalı ekonomi politik ile ilgili literatüre ilaveten güvenlik mülahazaları değerlendirilerek toplumun siyasi değişime yönelik protesto hareketlerine neden kayıtsız kaldığı açıklanmaya çalışılacaktır. Yöntem olarak belge analizi kullanılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Arap Baharı, Cezayir, Orta Doğu, Kuzey Afrika, reform

Abstract

The mass protests of 2011 emanated in the Middle East, also known as Arab Spring, have not spread to Algeria that shares many socio-economic similarities with Tunisia and Egypt. The protest movement called National

* Yasama Uzman Yardımcısı, TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-postası: neslihantemelat@tbmm.gov.tr.

Coordination for Change and Democracy (CNCD) has not mobilized the Algerian society accustomed to localized protests that have been an endemic feature of social life since the 1980s. Starting with the presumption that political and economic measures taken by Algerian government in view of the protests can partly explain the inhibited growth of protest movements, this paper aims at providing a preliminary discussion on why Algeria has remained immune to the Arab Spring so far by examining the nature of the protest movement, political and socio-economic past of the country with a particular emphasis on the violent civil war that marked the 1990s, political reforms and economic measures to contain the protests and international public opinion on Algeria. The paper reviews the literature on collective memory of Algerians about the violent past and political economy of rent, and refers to security concerns to provide possible explanations for social disregard for protest movements demanding political change. This article uses document analysis as its main method.

Keywords: Arab Spring, Algeria, Middle East, North Africa, reform

Giriş*

The Economist dergisinin Ortadoğu ülkelerinde halk ayaklanmaları patlak verdikten çok kısa bir süre sonra, Şubat 2011’de yayımladığı ve Yasemin Devriminin sıçraması muhtemel ülkeleri belirli göstergelere göre sıraladığı “Ayak-kabı Fırlatma Endeksi”nde (*Shoe-Thrower’s Index*) Cezayir, 17 Arap Ligi ülkesi arasında 9. sırada gösteriliyordu (The Economist 2011). Oysa, “Arap Baharı” ilginç bir şekilde Cezayir’i teğet geçmiştir. Aslında ülkenin Tunus, Mısır ve Libya’dan daha evvel, bundan 24 yıl önce Arap dünyasında “Bahar”ı tecrübe eden ilk ülke olduğu söylenebilir. 1989’da siyasi çoğulculuğun benimsendiği demokratik açılıma 1992’de ordunun siyasete müdahalesi sonrasında başlayan iç savaşın gölge düşürdüğü bu kanlı bahar 150-200 bin insanın ölümüyle sonuçlanmıştı. 1990’lara damgasını vuran iç savaşın hafızalardan hâlâ silinmediği Cezayir’de Arap Baharı apolitik halkı yeterince harekete geçirememiştir.

Tunus’tan sonra ilk olarak Cezayir’de 5 Ocak 2011’de başlayan ve bir haftadan kısa süren protesto dalgasının odak noktası rejimin tasfiyesi veya siyasi taleplerden ziyade gıda fiyatları, işsizlik ve konut sıkıntısı başta olmak üzere sosyo-ekonomik sorunlar olmuştur. Siyasi söylemler 21 Ocak 2012’de kurulan Değişim ve Demokrasi için Ulusal Koordinasyon (*CNCD- La Coordina-*

* Bu makale, Eylül 2013’e kadar olan gelişmeleri kapsamaktadır.

tion Nationale pour le Changement et la Démocratie) hareketinin düzenlediği haftalık protesto gösterilerinde yükselmeye başlamış, ancak muhalefet partilerine yer veren ve liderlik sorunu yaşayan hareket halkın gözünde yeterli meşruiyeti sağlayamadığından ulusal bir boyut kazanamamıştır.

Yine de, “Arap Baharı”ndan etkilenen komşu ülkeler ile benzer sosyo-ekonomik koşullarda olduğunun farkında olan Cezayir hükümeti hızlı ancak ölçülü bir şekilde çeşitli sosyo-ekonomik önlemleri ve siyasi reformları uygulamaya koymuştur. CNCN’nin 12 Şubat’taki ilk gösterisinin üzerinden iki hafta geçmeden, Devlet Başkanı Abdülaziz Buteflika, 1992’den beri devam eden sıkıyönetimin kaldırıldığını açıklamıştır. Nisan 2011’de bir anayasa reformu komisyonu kurularak ilgili taraflarla bir ay süren istişarî görüşmeler yapılmış, Ocak 2012’de ise Siyasi Partiler Yasası, Dernekler Yasası ve Medya Yasası dâhil bazı yeni yasalar kabul edilmiştir. Reform adımlarına ilaveten, ihracat gelirlerinin yüzde 97’sini sağlayan zengin hidrokarbon kaynaklarından elde edilen gelir sosyal transferler için kullanılmıştır. Gıda sübvansiyonları, maaş zammı, istihdam, genç girişimcilerin desteklenmesi ve yeniden konutlandırma politikaları ile sosyal barış ortamının sağlanmasına çalışılmaktadır.

Ülkedeki protesto gösterilerine karşılık Avrupa Parlamentosu ve bazı ülkeler Cezayir makamlarını şiddetten kaçınmaya ve ifade özgürlüğüne saygı göstermeye davet etmiştir. Sıkıyönetimin kaldırılması ve siyasi reform programı genel olarak olumlu değerlendirilirken yeni Dernekler Yasasının bazı hükümleri sınırlayıcı yaklaşımı nedeniyle eleştiri konusu olmuştur. Diğer yandan, Mayıs 2012’de düzenlenen Parlamento seçimleri uluslararası kamuoyu tarafından bugüne kadarki en şeffaf seçimler olarak memnuniyetle karşılanmıştır. Seçimlerde Arap Baharı rüzgârlarının estiği diğer ülkelerde olduğu gibi İslami eğilimli partiler başarılı olamamış, seçimleri 50 yıldır ülkeyi yöneten Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) kazanmıştır. Anayasal reform süreci hâlen devam etmektedir. Yeni anayasa tasarısının 2013 yılı sonuna kadar tamamlanarak referanduma sunulması ve 2014 başkanlık seçimlerinde hazır olması planlanmaktadır.

Bu çalışmada, Tunus ve Mısır ile sosyo-ekonomik benzerlikler taşıyan Cezayir’in neden şu ana kadar “Arap Baharı”na istisna teşkil ettiğinin izleri aranacaktır. Ülkedeki protesto gösterilerinin özellikleri, Cezayir’in siyasi ve sosyo-ekonomik geçmişi, hükümet reformları ve alınan önlemler, Parlamento seçimleri ve son olarak uluslararası toplumun reaksiyonu incelenecektir. Sonuç bölümünde, yakın zamandaki gelişmelerle birlikte Arap Baharı potansiyeline ilişkin öngörülere yer verilecektir.

1. Arap Baharı'nın Tunus'tan Sonraki İlk Durağı

Sosyo-ekonomik nedenli ayaklanmalar Cezayir tarihinde bir ilk değildir. Cezayir hükümeti, ülke çapındaki gösterileri “ekmek isyanları” olarak nitelendirmekte acele etmiş olsa da halkın memnuniyetsizliği 2011 yılından öncesine gitmektedir (Dessi 2011, 7). Eğitim sistemine ve işgücü piyasasına entegre olamamış, kötü yaşam koşullarından mustarip ve bu durumdan sıyrılmak için göçmen politikalarının giderek sıkılaştığı Avrupa ve Kuzey Amerika'dan da bir çıkış noktası bulamayan Cezayirli gençler, son 10 yıldır sokak protestolarını rutin hale getirmiştir (Layachi 2011). Ülkede yalnızca 2010 yılında gerçekleşen protesto sayısı 10.000'dir. Görünüşte sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklanan bu gösteriler, Arap ülkelerindeki genel kötü yönetim sorununun bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Zoubir 2011). Ancak 2011 halk hareketini diğerlerinden ayıran, 1988'den bu yana gerçekleşen ilk ulusal ölçekli spontan başkaldırı olmasıdır.

1986'daki petrol krizine bağlı ekonomik sorunlardan kaynaklanan ülke genelindeki Ekim 1988 gösterileri (Dessi 2011, 13) 1989'da siyasi reformlar yapılmasını sağlamış, ancak reformların Cezayirli için bedeli, ileride açıklanacağı üzere, oldukça ağır olmuştu. 1988 gösterilerinde iki haftadan kısa bir süre içerisinde 500 silahsız sivil hayatını kaybetmişti. 2001 yılında Berberi etnik kökenli azınlığın yoğunlaştığı Kabiliye bölgesindeki protesto gösterileri ise ilk bakışta polisin birkaç Berberi gence yönelik şiddet kullanımından kaynaklansa da altta kronikleşmiş sosyo-ekonomik sorunlar ve siyasi reform talepleri yatmakta idi. Hükümetin 1995'te Berberi kültürünü Cezayir ulusal kimliğinin bir unsuru olarak tanımasına ve Tamazight dilinin öğretimine sınırlı ölçüde izin vermesine rağmen Berberiler Tamazight dilinin resmen tanınmasını talep ediyor ve 2000'de başlayan Araplaştırma politikasını protesto ediyordu. Bu amaçla, Kabiliye'de toplanan 500 bin göstericiyi başkent Cezayir'de toplanan 100 bin kişi takip etmiştir. Aylarca süren gösterilerin bilançosu 100'den fazla ölü, 5000'i aşkın yaralı olmuştur (Le Sueur 2010, 83-84). Bu olaylardan sonra Tamazight dili resmi olmasa da ulusal dil olarak tanınmıştır (Dessi 2011, 11).¹

Benzer biçimde, 2011'deki olaylardan önce ülkedeki ekonomik sorunlar artmıştı. Ocak 2011'e gelindiğinde, gıda fiyatlarındaki küresel artışlara ve son dönemdeki bölgesel olaylara bağlı olarak, yemeklik yağ, şeker ve un başta ol-

¹ Başkent Cezayir'in kuzeydoğusunda, dağlık Kabiliye bölgesinde yoğunlaşan ve nüfusun yüzde 15-20'sini oluşturduğu sanılan Berberi azınlık ile çoğunluğu oluşturan Arap nüfusu arasındaki etnik bölünmeler, zaman zaman merkezi hükümete karşı şiddetli başkaldırılarıyla sonuçlanmaktadır (Dessi 2011, 11).

mak üzere, temel gıda maddelerinin fiyatı yüzde 30 dolayında artarak rekor düzeye ulaşmıştı. Sıradan vatandaşlar gelirlerinin neredeyse yarısını sadece gıda maddelerini temin etmek için harcıyordu. Kapıda ise yeni zamlar halkı beklemekteydi. Hükümet, 1 Nisan'dan itibaren katma değer vergisinin yüzde 17'ye çıkartılmasına, ayrıca kayıt dışı ekonomi ile mücadele için 500 bin dinarın (5000 Avro) üzerindeki meblağların çek, havale, kredi kartı gibi nakit dışı yöntemlerle ödenmesine karar vermişti. Genç işsizliği, büyük şehirlerdeki konut sıkıntısı, gıda ve barınma giderlerinin aile bütçesinde önemli pay tutması gibi kronik sorunlar ağırlaşmıştı (Assemblée Nationale 2012, 60; Dessi 2011, 4; Boughazi 2010). Nitekim 2010 yılının Aralık ayında başkent Cezayir ve çevresinde on altı ayrı başkaldırı gerçekleşmişti (Dessi 2011, 5).

5 Ocak 2011 günü Cezayir, komşusu Tunus'ta başlayan yangının sıçradığı ilk ülke olmuştur. Ağırlıklı olarak gençlerin iş imkânlarının ve yaşam koşullarının iyileştirilmesini, özgürlüklerin artırılmasını ve yolsuzluğun sona erdirilmesini istediği protesto gösterilerinde, demokrasi talepleri başta pek dile getirilmemiş, rejim hedef alınmamıştır. Önce 100 bin kişinin toplandığı başkent Cezayir'den Oran, Annaba, Tiaret, Batna, Biskra, Vurkla ve Hassi Mesud şehirlerine yayılan gösterilere daha çok 18 yaş altı gençler katılmıştır. Göstericilerin hedef aldığı yerler arasında hükümet binaları ve kamu mallarının yanı sıra, bijuterilerin, spor mağazalarının, telefon dükkânlarının, galerilerin olması, olayların ekonomik boyutuna işaret etmektedir (Assemblée Nationale 2012, 59).

10 Ocak günü ortalık yatıştığında, olayların resmi bilançosu 5 ölüm, 800 yaralı ve 1100'den fazla gözaltı olmuştu (Zoubir 2011). Emniyet güçlerinin göstericilere karşı aşırı güç kullanımından imtina ettiği ve disiplinli hareket etmeye özen gösterdiği kaydedilmektedir. Emniyet güçleri ayrıca olaylarla etkili bir şekilde başa çıkarak göstericilerin hedeflerine varmalarına engel olmuştur (Swedish Migration Board 2012, 8). 15 yıl boyunca terörle mücadele eden ve bugün yaklaşık 150 bin kişiden oluşan tecrübeli emniyet güçleri ve jandarma olaylara Tunus'a kıyasla daha hızlı müdahale edebilmiştir. Ayrıca, 9 Ocak Cuma günü vaazlar insanları sükûnete davet etmiştir. Olaylar sırasında siyasetçiler sessizliğini korurken İçişleri Bakanı Ould Kablia basında sıklıkla yer almıştır (Assemblée Nationale 2012, 60). Gösterilerin sona ermesinin ardından halkı rejime karşı ayaklanmaya sevk edecek bazı girişimler olmuş, en önemlisi, Tunus ve Mısır'da olduğu gibi ülke genelinde protesto gösterilerini sürdürmek amacıyla 21 Ocak'ta CNCD hareketi oluşturulmuştur.

CNCD, Kültür ve Demokrasi Birliği Partisi (*Rassemblement pour la Culture et la Démocratie*, RCD) ve diğer bazı küçük muhalefet partileri, Cezayir İnsan Haklarını Savunma Ligi (*Ligue Algérienne pour le défenses des droits de l'homme*, LADDH), Kayıp Aileleri Ulusal Derneği gibi sivil toplum kuruluş-

ları ve bağımsız ticaret odalarından meydana gelmiştir.² Hareketin 12 Şubat'ta düzenlediği ve yaklaşık 2500 kişinin katıldığı gösteri siyasi bir gündemle gelerek ülkenin kötüleşen sosyo-ekonomik sorunlarından *Le Pouvoir*'i³ - perde arkasından siyasi kararları yönlendirdiği düşünülen askeri ve siyasi elitler ağırsorumlu tutmuştur. Olayların Tunus ve Mısır'daki gibi gelişmesinden endişe duyan hükümet öncelikle gösteriden önce 3 Şubat'ta sıkıyönetimin çok yakında kaldırılacağını ve başkentte kamusal toplantıları yasaklayan 2001 kanununun hâlen geçerli olduğunu duyurmuştur. Nihayet gösteri günü geldiğinde, hükümet toplantıyı yasadışı kabul ederek 30 bin kişilik emniyet gücünü devreye sokmuş, caddeleri kapatmış, kontrol noktaları oluşturmuş, otobüs ve tren seferlerini durdurmuştur.⁴ Yine de bariyerleri geçmeyi başaran birkaç yüz gösterici emniyet güçlerince dağıtılmıştır. Ertesi hafta katılım daha da düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Gösterilerde dile getirilen talepler demokrasi, sıkıyönetimin kaldırılması, siyaset ve basın özgürlüklerinin artırılması, gösterilere katılmaktan dolayı gözaltına alınanların serbest bırakılması, istihdamın artırılması ve sosyal adaletin sağlanması yönünde olmuştur. CNCD bünyesinde toplanan gruplar söylemlerinde Tunus veya Mısır'da olduğu gibi devlet başkanını değil, *Le Pouvoir*'i hedef almışlardır (Layachi 2011; Dessì 2011, 5-6). CNCD daha sonra devlet başkanı Buteflika'yı istifaya çağırmıştır.⁵

² CNCD'ye katılan diğer sivil derneklerin arasında RAJ (*Rassemblement Action Jeunesse*), AFAK Derneği, Tizi Ouzou Üniversitesi Öğrenci Birliği (UMMTO), Bouzaréah Üniversitesi Nedjma Öğrenci Derneği, SOS Kayıplar Derneği, bağımsız sendikalar SNAPAP ve SATEF, CNES (Yüksek Öğretim Öğretmenleri Ulusal Konseyi), CLA (Orta Okullar Konseyi) yer almıştır. Bunların dışında, siyasi partiler de Cezayir hükümetine karşı muhalefetin oluşumunda önemli rol oynamıştır: Demokratik ve Sosyal Hareket Partisi (*Mouvement Démocratique et Social*, MDS), RCD ve PLJ. Cf. Butcher 2013.

³ Fransızca'da güç anlamına gelir. İngiliz dilindeki kullanımı "Powers-that-be" olarak ifade edilmektedir.

⁴ Ayrıca, başkent Cezayir, Annaba ve diğer bazı şehirlerde Facebook erişiminin hükümet tarafından engellendiği ve bazı hesapların da silindiği iddia edilmiştir (Ramdani 2011).

⁵ CNCD'nin lideri Ali Yahia Abdennour 24 Nisan 2011'de başkent Cezayir'de yaptığı konuşmada Cumhurbaşkanı'nın 15 Nisan'daki konuşmasında görevini yerine getiremeyecek hasta bir kişi imajı çizdiğini ve Anayasanın 88. maddesinin çözüm olabileceğini kaydetmiştir. (Bkz. https://fr.wikipedia.org/wiki/Coordination_nationale_pour_le_changement_et_la_d%C3%A9mocratie). Cezayir Anayasası'nın 88. maddesine göre, devlet başkanı ciddi ve uzun süren hastalığa bağlı olarak görevlerini yerine getiremeyecek durumda ise Anayasa Konseyi toplanır ve uygun yollarla engelin gerçekliğini doğruladıktan sonra oybirliğiyle parlamentoya engel hali ilan etmesini teklif eder. (Bkz. The Constitution of the Peop-

CNCD, ilk gösteriyi takip eden aylarda en az sekiz gösteri daha düzenlemişse de bunlara fazla katılım olmamıştır. Katılımın düşük olmasının nedenlerinden biri, halkın çoğunluğunun protesto hareketlerinin ardında muhalefet partilerinin olduğunu düşünmesidir. Mısır ve Tunus'taki ayaklanmalar herhangi bir parti ile ilişkili değilken, CNCD'de bazı muhalefet partilerinin yer almasının ve özellikle 2004 seçimlerindeki oy oranı yüzde 2'yi geçmeyen RCD lideri Said Saadi'nin popülaritesinin düşük olmasının katılımı azalttığı düşünülmektedir. Kabilia Berberilerinin çıkarlarını temsil eden RCD, hareketin halkın sesi değil de Berberilerin hak taleplerinin bir parçası olarak görülmesine neden olmuştur. Hükümet de Cumartesi gösterilerini Berberilerin ayrılıkçı hak talepleri yönünden ele alarak kısmen protestocuları izole etmiştir. Güçlü bir örgüt olan Cezayir İşçi Sendikaları Konfederasyonu (UGTA) ve diğer önemli aktörler ne Ocak gösterilerine, ne de CNCD'ye destek vermişlerdir.⁶ Zaten muhalefet partilerine yer vermesinden ötürü halktan yeteri kadar destek alamayan CNCD, hareketin kendi içindeki bölünmeler ve emniyet güçlerinin aldığı sıkı önlemler de eklenince, geniş tabanlı bir ulusal değişim hareketi olmamış ve giderek zayıflamıştır. Ayrıca Ocak gösterilerinde gençlerin şiddete başvurması ülke halkının tepkisini çekerek CNCD'ye katılımı olumsuz etkilemiştir (Dessi 2011, 6; Boundaoui 2011; Zeraoui 2012, 136, 144).

Yayınlarıyla Arap rejimleri üzerinde kamuoyu baskısı yaratarak Arap Baharı sürecinde yadsınamaz bir rol oynayan El Cezire'nin Cezayir ofisinin 2004 yılından bu yana kapalı olmasının da olayların fazla büyümemesinde etkili olduğu düşünülebilir.⁷ Hükümet, gösterilerin ardından ivedilikle yağ ve şeker üzerindeki vergileri yüzde 41'e varan oranlarda düşürerek ve memur maaşlarına zam yaparak sosyo-ekonomik ortamı rahatlatmaya çalışmış (Zoubir 2011), diğer yandan siyasi reform yasa çalışmalarını başlatmış ve en önemlisi 23 Şubat 2011'de 19 yıldır devam eden sıkıyönetimi kaldırmıştır.

CNCD'nin meşruiyet sorunu veya hükümetin aldığı önlemler Cezayir halkının neden mobilize olmadığını kısmen açıklayabilir. Halkın siyasi depolitizasyonunu açıklayabilecek en önemli etken, 1992-2001 yılları arasında yaşanan ve çoğunlukla masum sivillerin hayatını kaybettiği iç savaş hatıralarının caydırıcılığıdır. Boundaoui'nin de (2011) belirttiği gibi, ulusal psikolojide siyasi

le's Democratic Republic of Algeria, <http://www.algeria-un.org/default.asp?doc=const>).

⁶ UGTA- Cezayir İşçi Sendikaları Konfederasyonu, yaklaşık 4 milyon üyeye sahip olup rejime yakınlığıyla bilinmektedir. Hükümetle maaşlar konusunda müzakere masasına oturan tek sendikadır (Bertelsmann Stiftung 2012, 10).

⁷ El Cezire'nin Cezayir ofisinin kapanmasına ülkedeki güvenlik yasalarını tutukluların kaybolmasından sorumlu tutan eleştirel raporları sebep olmuştur (Entelis 2008, 23).

başkaldırılar ve istikrarsızlık adeta şiddetle özdeşleşmiştir. Ayrıca, Cezayir rejimi ülkenin zengin hidrokarbon kaynaklarının ihracatından elde edilen rant ile sosyal barışı satın alma imkanına sahiptir. Ancak sözkonusu rantın yeniden bölüşümündeki dengesizliklerin ve yolsuzluk, patronaj gibi unsurların aynı zamanda halkta sosyal adaletsizlik duygusunu körüklediği ve uzun vadeli riskler taşıdığı da dikkatten kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla, günümüze kadarki süreçte Cezayir halkının neden Tunus, Mısır, Libya, Suriye ve bir ölçüde Yemen halkı gibi ayaklanmadığını daha iyi anlamak için ülkenin siyasi ve sosyo-ekonomik geçmişine göz atmak gerekecektir.

2. Siyasi Arkaplan

2.1. Bağımsızlık Sonrası Dönem (1962 - 1999)

Cezayir, 1830'larda Fransız güçleri tarafından işgal edilerek Fransız yerleşimcilerle koloni haline getirilmiştir. Fransa'nın diğer sömürgelerinden farklı olarak Cezayir resmen sömürge statüsünde olmayıp yalnızca metropol Fransa'ya bağlanmıştır (1842). Ancak yerli Müslüman halka eşit haklar verilmemiş, ekonomik ve siyasi güç büyük ölçüde Fransız azınlığın elinde kalmıştır.

1954'te Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (*Front de Libération Nationale*, FLN) başlattığı ulusal bağımsızlık savaşında yaklaşık 1 milyon Müslüman yaralanmış veya hayatını kaybetmiştir. Mart 1962'de Fransız hükümeti ateşkese kabul etmiş ve 3 Temmuz'da Cezayir bağımsızlığını ilân etmiştir. Geçici Cezayir hükümeti, yetkilerini Fransızlara karşı gerilla savaşı yürüten FLN'nin Siyasi Bürosuna devretmiş, Eylül'de Ulusal Kurucu Meclis seçimleri yapılarak cumhuriyet ilân edilmiştir. Yeni hükümet kurularak FLN'nin kurucusu Ahmed Bin Bella başbakan seçilmiştir. Halk oylaması sonucunda kabul edilen 1963 Cezayir Anayasası FLN'yi tek parti olarak tanımlamış ve başkanlık rejimi benimsemiştir (Smith 2013, 13).⁸

1965'te Savunma Bakanı Albay Hayri Bumedyen, Ahmed Bin Bella'yı askeri darbeye devirmiştir. Neredeyse tamamı Ulusal Halk Ordusunun kıdemli subaylarından oluşan 25 üyeli Devrim Konseyi devlet idaresini ve hükümeti ele geçirmiştir. Bumedyen, Devrim Konseyi'nin başı, hükümetin başı ve Savunma Bakanı olarak görev yapmaya başlamıştır. Bu süreçte, ordu ile siyaset

⁸ Anayasa, FLN'yi "ulusun siyasetini tanımlayan ve Devletin eylemine ilham veren, [...] Ulusal Meclisin ve Hükümetin eylemini denetleyen" (24. madde) "yegâne öncü parti" (23. madde) şeklinde tanımlamıştır. Anayasa'da ayrıca ordunun "Cumhuriyet topraklarının savunulması" ve "devletin siyasi, ekonomik ve sosyal faaliyetlerindeki" (8. madde) rolü teyit edilmiştir (Collombier 2012).

arasındaki bağlantı da güçlenmiştir. Bumedyen 1975'te rejimi ve kişisel yetkilerini güçlendirmek amacıyla bir dizi siyasi reform yapmıştır. Bu kapsamda başkanlık ve Ulusal Halk Meclisi seçimleri yapılmaya başlanmış, sosyalist sistem ve İslam devlet dini olarak benimsenmiş ve yeni Anayasa referandumla kabul edilmiştir. Aralık 1976'da Bumedyen yeniden devlet başkanı seçilmiştir. 1977'de FLN üyelerinin meclise seçilmeleri ile yeni siyasi yapı tamamlanmıştır (Smith 2013, 13).

Bumedyen 1978'de hayatını kaybedince, Devrim Konseyi yeniden yönetime geçmiştir. Ocak 1979'da FLN yeniden yapılandırılmış, Merkezi Komite partinin ve ulusun en yüksek karar organı olarak öngörülmüştür. Merkezi Komite, Oran askeri bölgesinin komutanı olan Albay Şadli Binnedid'i tek başkan adayı olarak belirlemiş, yapılan referandum sonucunda Binnedid devlet başkanı seçilmiştir. 1984'te yeniden başkan olan Binnedid özel girişimin geliştirilmesini teşvik etmiştir (Smith 2013, 13).

1980'lerin ortalarına gelindiğinde, hükümete karşı muhalefet görünür biçimde artmıştır. 1985'te Berberî kültür ve insan hakları eylemcisi 22 kişi yasadışı örgütlere üye olmaktan mahkûm edilmiştir. 1987'de İslami bir grubun önde gelen eylemcileri güvenlik güçleri tarafından öldürülmüş, grubun 200 kadar üyesi de mahkûm olmuştur (Smith 2013, 14). Giderek petrol rantına ve dolayısıyla küresel petrol piyasasının davranışlarına bağımlı hale gelen ulusal ekonomi 1986 petrol krizinden çok etkilenmiştir. Öyle ki artık ihracatın yüzde 90'ı ve GSMH'nin yüzde 45'i petrol ve gaz sektöründen sağlanır duruma gelmiştir. Öte yandan, bağımsızlıktan sonraki 25 yıl içinde ülke nüfusu ikiye katlanmış; kırsal kesimden kentlere büyük bir göç akımı yaşanmıştır. İşsizlik oranı yüzde 30'ların üzerine çıkmıştır. Uluslararası ortamda ise, Latin Amerika'daki demokratik dönüşümler ve komünist blokta *perestroika*⁹ açılımı halkın dikkatini ülkenin kötü ekonomik gidişatından ziyade siyasi özgürlüklere çekmiştir (Volpi 2006, 443).

Siyasi, kültürel ve ekonomik sorunlar tek partili rejime karşı tepkileri artırmıştır. Ekim 1988'de FLN'ye karşı bütün ülkeye yayılan anarşik protesto gösterileri 10 gün sürmüştür. 500 göstericinin öldüğü bu ekmek isyanlarının kanlı bir biçimde bastırılması halkın yönetime olan güvenini zayıflatmıştır. İsyanın ardından, halkın uğradığı eşitsizlik ve adaletsizlik temalı İslami söylem de FLN'nin meşruiyetini olumsuz etkileyen bir faktör olmuştur. Zira 1980'lerden itibaren İslami ideoloji güçlenerek Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne meydan okumaya başlamıştır. Binnedid hükümeti, ulusal ve uluslararası kamuoyunun tepkisi üzerine, toplumla uzlaşmak ve imajını düzeltmek için siyasi liberalleş-

⁹ Sovyetler Birliğinde 1980'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırma ve reform hareketleri.

me sürecini başlatmıştır. 1989’da referandumla kabul edilen anayasa değişiklikleri kapsamında ülkenin “devrimci sosyalist” karakterine ilaveten FLN için devletin tek partisi tanımı Anayasadan çıkarılmıştır. Yeni Anayasanın 40. maddesiyle, “siyasi nitelikli derneklerin” kurulmasına izin verilmiştir. Böylelikle, siyasi çoğulculuk ve çok partili seçim sistemi hayata geçirilmiş, FLN’nin siyaset sahnesindeki 27 yıllık tek parti hükümlerine sona ermiştir. Ulusal Meclisin yasama yetkileri artırılmış, güçler ayrılığı benimsenmiş, basın özgürlükleri, yargının bağımsızlığı, otonom sivil toplum kuruluşlarının oluşturulması ve barışçıl toplantı yapma özgürlüğü gibi konularda gelişmeler olmuştur (Lazar ve Nehad 2013; Dessi 2011, 3; Volpi 2006, 443; Aghrout 2008, 32).

Cezayir, diğer Arap ülkelerinden çok daha önce başlayan bu kısa süreli demokratik dönüşümün nasıl felakete sonuçlanabileceğinin dramatik bir örneğini teşkil etmektedir. FLN dışında da siyasi parti kurma hakkının tanınmasının ardından, yeni Anayasadaki siyasi partilerin dini temellere dayalı olmamasına ilişkin hükme rağmen başvuran tüm partilere izin verilmiştir. Haziran 1990’da düzenlenecek yerel seçimlerin öncesinde yaklaşık 60 siyasi parti tescil edilmiştir. Bunların arasında yeni kurulan radikal İslami eğilimli İslami Selamet Cephesi de (*Front Islamique du Salut*, FIS) yer almaktaydı. Kısa sürede en etkili ve en iyi örgütlenmiş muhalefet partisi olduğunu kanıtlayan, radikal İslamcılarını, Afganistan’da Sovyetlere karşı olanları, öğrencileri, kentli iş adamlarını ve işsiz gençleri bir araya getiren FIS “Ne Ulusal Şart, ne Anayasa; Çözüm İslam” sloganıyla, yerel seçimlerde oyların yüzde 55’ini almayı başarmıştır. FLN’nin ise oyların yüzde 32’sini kazandığı yerel seçimler olumsuz bir şekilde atlatılmışsa da parlamento seçimleri için durum böyle olmamıştır (Aghrout 2008, 32; Smith 2013, 14; Tlemçani 2008, 2).

Parlamento seçimlerinin Aralık 1991’deki ilk turunda FIS’in FLN’nin oylarını ikiye katlayarak kazanması, devlet ve toplum yapısındaki radikal değişimlere hazır olmayan ve İslamcılara şüpheyle yaklaşan rejimin müdahalesini beraberinde getirmiştir. 4 Ocak 1992’de, bir başkanlık kararnamesi ile Ulusal Halk Konseyi feshedilmiş, Anayasa askıya alınmış ve Devlet Başkanı Binciddid ordunun baskısıyla istifa ettirilmiştir. Geçiş dönemi boyunca (Ocak 1992-Ocak 1994) ülkeyi idare etmek üzere beş üyeli Yüksek Devlet Konseyi (*Haute Comité d’Etat*, HCE) kurularak FLN kurucularından Muhammed Budiaf başına getirilmiştir. Konsey, seçimlerin ikinci turunu iptal etmiş ve FIS’i feshetmiştir. Ayrıca sıkıyönetim ilan edilmiştir. FIS’in feshedilmesi ve yandaşlarının toplu olarak tutuklanmasıyla birlikte sivil itaatsizlik rejime karşı açık direnişe dönüşmüştür (Tlemçani 2008, 3).

1992’de ilk İslami gerilla hareketi Silahlı İslami Hareket’in (*Mouvement Islamique Armé*, MIA) ortaya çıkmasıyla durum tam anlamıyla bir iç çatışma halini almıştır. Silahlı İslami Hareket dışında direnişi oluşturan İslami Kurtu-

luş Ordusu (*Armée Islamique du Salut*, AIS), Silahlı İslami Grup (*Groupe Islamique Armée*, GIA) ve Selefi Vaaz ve Muharebe Grubu'ndaki (*Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat*, GSPC) silahlı militan sayısı 27 bin olarak tahmin ediliyordu. Hareket, hükümete, orduya, aydınlar ve gazeteciler başta olmak üzere sivillere karşı acımasız bir kampanya başlatmıştır. Yurtdışında, özellikle Fransa'da şiddet eylemlerine başvurmuş, dünyanın dikkatini ülkedeki İslamcı mücadeleye çekmeye çalışmıştır. Başlangıçtaki şiddet dalgası iç savaşa dönüşerek 1992-1998 yılları arasında askerinin desteğini arkasına alan rejim ile silahlı İslami gruplar arasında mücadeleye yol açmıştır. Sosyal kutuplaşmanın ve toplumun çeşitli kesimleri arasında silahlı çatışmaların hüküm sürdüğü, 150-200 bin insanın yaşamını yitirdiği bu yıllar "karanlık on yıl" olarak anılmaktadır. Bu süreçte en az 150 bin kişi hayatını kaybetmiş, 7-10 bin kişi kaybolmuş, 1 milyon kişi yer değiştirmiştir. Altyapı zararı ise 20 milyar dolardır (Dessi 2011, 3; Layachi 2011; Arieff 2012, 2; Lazar ve Nehad 2013; Volpi 2006, 444-45; Aghrout 2008, 32-33; Tlemçani 2008, 3-4).

Rejimin ülkedeki durumu normalleştirmenin ilk adımı olarak 1995'te düzenlediği çok adaylı başkanlık seçimini Ocak 1994'ten beri ülkeyi yönetmekte olan Liamin Zerval kazanmıştır. Ülkedeki şiddeti durduramayan ve uluslararası toplumun ve Cezayir vatandaşlarının güvenini kazanamayan Zerval 1998'de istifa etmiştir (Aghrout 2008, 33; Le Sueur 2010, 75). Nihayet, 1999'da 1963-1979 yılları arasında dışişleri bakanlığı yapan devlet başkanı aday Buteflika ile Cezayir siyasetinde yeni bir sayfa açılmıştır. Terörle mücadeledeki kararlılığı, daha önce Bumedyen hükümetinde görev alması, dikkatli ve tedbirli bir siyasetçi olması ve uluslararası diplomasi alanındaki tecrübesi nedeniyle ordu tarafından desteklenen (Le Sueur 2010, 76) Buteflika başkanlık kampanyasında tabuları yıkarak Cezayir diyalektiyle konuşmuş ve terörizm kayıpları konusunda kamuoyunda açık ifadeler kullanmıştır. Böylelikle iç savaş mağduru sayısı resmi rakamlara göre 1998'de 26.563 iken başkanlık seçimleri öncesinde 100 bin'e, Buteflika başkan olunca da 150 bin'e çıkmıştır (Tlemçani 2008, 6).

2.2. Buteflika Dönemi (1999-)

Yedi başkan adayları arasından geçerli oyların yaklaşık yüzde 74'ünü alan¹⁰ Buteflika göreve başladıktan sonra öncelikle sivil otoriteyi tesis etmeye ve askeri istihbarat servisi Cezayir İstihbarat ve Güvenlik Dairesinin (*Département*

¹⁰ Diğer altı aday seçimlerden bir gün önce adaylıktan çekilmiş fakat seçmenlere boykot çağrısında bulunmamıştır. Oy pusulalarında diğer adayların da isimleri yer almıştır (Aghrout 2008, 33-34).

du Renseignement et de la Sécurité, DRS) gücünü frenlemeye çalışmıştır. Buteflika iki görev dönemi süresince, ordunun profesyonelleştirilmesi, generalerin emekli edilmesi veya atanması, özellikle kendine yakın kişilerin atanması ve terfi ettirilmesi yoluyla askerin üzerinde sivil etkisini artırmıştır. Buteflika ikinci başkanlık seçimlerini kazanmasının ardından General Muhammed Lamari ile ordunun günlük siyasete karışmaması konusunda mutabakata varmıştır. Buna rağmen, savunma ve güvenliğin istihbaratın kontrolünde olduğu, Buteflika'nın siyaset, ekonomi ve dış politika alanlarından sorumlu olduğu düşünülmektedir (Zeraoui 2012, 139; Wolf ve Lefevre 2013). Temmuz 2003'te ordunun siyasi işlere karışmayacağı konusunda resmi anlaşma sağlanmış olsa da ordunun ülke siyasetindeki yeri korunmaktadır (Bertelsmann Stiftung 2012, 4).

Buteflika, göreve başladıktan kısa bir süre sonra 1990'larda hükümete karşı silahlanmış ancak kan dökmemiş olan İslamcı direnişçiler için af çıkararak uzlaşma sürecini başlatmıştır. Eylül 2000'de düzenlenen referandumda yüzde 98,6 oranında evet oyu ile kabul edilen Sivil Mutabakat Yasası'nın (*Civil Concord*) ardından İslamcı direnişçileri, güvenlik güçlerini ve sivilleri de kapsayan Barış ve Ulusal Uzlaşma Şartı 2005'te referanduma sunulmuştur. Toplumsal barışı arzulayan halk, otoriter bir çerçevede hazırlanmasına rağmen Şart'a yüzde 97 olumlu oy vermiştir. Uzlaşma süreciyle birlikte, son yıllarda İslami terör örgütlerinin faaliyetleri azalmıştır. Resmi kaynaklara göre, 1990'larda hükümete karşı silahlanan kişilerin yüzde 80'i sivil mutabakat teklifini kabul ederek topluma yeniden entegre olmuştur (Bertelsmann Stiftung 2012, 58; Tlemçani 2008, 9). Toplumsal çatışmaların dinmesini sağlayan af programı, teröristlerin serbest bırakılmasını sağladığı ve görevini kötüye kullanan güvenlik güçlerine hesap sorulmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir (Arieff 2013, 11; Martinez 2010, 19).

Buteflika'nın 1999, 2004 ve 2009 seçimlerini kazanması, ordunun devletle ilişkisini bir nebze normalleştirerek sivil liderliği güçlendirse de, üçüncü kez devlet başkanı seçilebilmek için 2008 Anayasa değişikliği ile devlet başkanlığı görev sayısı sınırını kaldırması onun siyasi reformculuğuna olan güveni zedelemiştir (Le Sueur 2010, 74). Bununla birlikte, Buteflika döneminde günlük hayat normale dönmüş, ordu ve güvenlik güçlerinin kontrolü azalmış, ülkenin uluslararası imajı düzelmiştir (Tlemçani 2008). Ordunun karşısında yürütmenin rolü o kadar artmıştır ki, Dessi(2011, 4)bu durumu askeri otokrasinin başkanlık otokrasisine dönüşmesi olarak tanımlamıştır.

2.3. Rejimin Yapısal Özellikleri

Bağımsızlığının ardından yarım asırı geride bırakan Cezayir sömürge döneminden bağımsızlık sürecine geçiş yaparken birtakım yapıları beraberinde getirmiştir. Bunlardan en önemlisi, güçlü bir ordunun siyaset sahnesindeki varlığıdır. Hatta bu durum “Cezayir’de devletin ordusu yoktur, ordunun devleti vardır” sözleriyle tabir edilmektedir (Al Jazeera 2012)¹¹ En başından itibaren FLN’nin siyasi ve askeri kanatları arasında güçlü kurumsal bağlantıların olduğu ve partinin orduyu değil, ordunun partiyi kontrol ettiği belirtilmektedir. Ülkenin bağımsızlığını kazanmasının ardından uzun süre asker kökenli kişilerin devlet başkanlığı yapması (Hayri Bumedyen ve Şadli Bincecid) da buna işaret etmektedir (Volpi 2006, 443).

Siyasi krizler de ordunun nüfuzunu artırmıştır. 1962 Berberi hareketi krizi, 1963 Cezayir-Fas çatışması, 19 Haziran 1965 darbesi, 1979 Bumedyen haliyet krizi, 1992’de demokratik sürecin sınırlandırılması, terörle mücadele ve Arap Baharı döneminde kitlesel hareketlerin baskılanması süreçleri orduya anayasa-üstü yetkiler vererek ulusal siyasete hâkim konuma getirmiştir. Zeraoui’ye göre, ordunun ayrıca devlete muhalefeti yok etmek için kullanılması onu merkezi aktör haline getirmiş ve bugünkü krizin temelinde yatan işlevsiz bir sistem yaratmıştır. Askeri istihbarat servisleri de aynı şekilde bağımsızlık savaşından bu yana ülkenin siyasi süreçlerinde belirleyici bir rol oynamıştır (Zeraoui 2012, 138-139).

Cezayir siyasetinin temel stratejisi “böl ve yönet” (*divide et impera*) olarak ifade edilmektedir. Buna göre, ordu çok partili siyasi sistemi zayıf ve bölünmüş olan yasamanın üzerinde üstünlük sağlamak için kullanılmaktadır. 1988’deki siyasi açılım çoğunlukla kimlik siyasetini esas alan siyasi partilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ordu, demokratik dönüşüm ile ilgili sorunları çözüme kavuşturmak yerine karmaşık bir böl ve yönet sistemiyle so-

¹¹ Cezayir ordusu, Kara, Deniz ve Hava Komutanlıkları ile Hava Savunma Gücünden oluşmakta olup aynı zamanda silahlı kuvvetlerin başkomutanı olan devlet başkanı ve savunma bakanı tarafından komuta edilmektedir. 300 bin asker, 150 bin yedek, 60 bin jandarma ve 5 bin elit cumhuriyet muhafızı ile bölgesindeki en büyük ordulardan biridir (Zeraoui 2012, 136-137). 2011 yılında askeri bütçenin GSYİH içindeki payı yüzde 4,6’dır (UN Data 2013). Bağımsızlığını kazanmasının ardından Sovyetler Birliği başlıca silah tedarikçisi iken Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte, Cezayir ABD, Çin ve Güney Afrika ile tedarik çeşitlendirmesine gitmiştir. 2006’da ise yine Rusya ile önemli bir askeri anlaşma imzalanmıştır. Ordu, 2000 yılından bu yana eski devrimci Sovyet modelinin, modern savaş ve Avrupa, ABD ve NATO standartları ile uyumlaştırılmasına yönelik olarak profesyonelleştirilmektedir (Zeraoui 2012, 137).

runların etrafından dolanmaktadır. 1995'ten bu yana da siyasi çoğulculuk görünümü altında, bazı siyasi partilerin, özellikle önde gelen muhalefet partilerinin ordu ve istihbarat servisi tarafından (af ve mali teşvikler yoluyla) sisteme asimile edildiği ve partilerin menfaatleri için statükoyu sürdürdüğü bu sistemde etkili bir parlamento veya muhalefet işlevi yerine getirilememektedir.¹² Muhalefet partileri arasındaki hizipçilik, CNCD unsurları arasında da görüldüğü üzere, hükümete ve sisteme karşı etkili bir kitlesel seferberliğe set çekmektedir (Dessì 2011, 9-10; Layachi 2011; Volpi 2006, 444).

İki kamaralı, çok partili parlamento oldukça zayıftır.¹³ Andrea Dessì'ye göre, yürütmenin yasama üzerinde dominant olduğu siyasi sistemde parlamento başkanlık veya ordu ve istihbarat servislerinin liderleri tarafından alınan kararların üstüne damga basmaktan öte bir görev yapmamaktadır. 1997 seçimlerinden bu yana parlamentoya FLN, RND ve MSP partileri hakimdir. Bu üç parti 2004 yılında ittifaklarını "başkanlık koalisyonu" olarak resmileştirmiş ve birlikte parlamento seçimlerini kazanmışlardır (1997, 2002, 2007). Koalisyon ayrıca Başkan Buteflika'nın 2004 ve 2009 seçim kampanyalarını da desteklemiştir. Rejimi destekleyen partilerin parlamentoda tekel oluşturmasından dolayı rejim muhalefet partileri ile diyaloga girmeye ihtiyaç duymamaktadır (Dessì 2012). Frédéric Volpi, sözde demokrasi olarak adlandırdığı bu sistemin unsurlarını şöyle açıklamaktadır:

Birincisi, siyasi sahne egemen elitin kabul edilebilir bulduğu başkan adaylarının lehine önceden düzenlenir; çünkü bunlar ya rejime karşı gerçek bir tehdit oluşturmuyordur ya da önemli bir politika değişikliği önermemektedir. İkincisi, görüntülü medyadaki siyasi tartışmalar rejim tarafından kontrol edilerek egemen elitin ihtiyaçlarına uyarlanır. Üçüncüsü, idare seçim sonuçlarını doğru biçimde –patronaj ağlarını etkinleştirerek ve/veya seçmenlere 'teşvikler' vererek ya da daha kabaca oy sayımına hile karıştırarak – düzenler (Volpi 2006, 446).

Buna bağlı olarak, seçimlere katılım oranları da oldukça düşüktür. 1962'den bu yana en düşük katılım oranı yüzde 35,51 ile 2007 parlamento seçimlerinde kaydedilmiştir (Bertelsmann Stiftung 2012, 9). Yakın zamanda ya-

¹² Senato'da başkanlık atamalarının olduğu karmaşık yasama sisteminde, devlet başkanı parlamento tarafından sunulan yasa teklifleri üzerinde *de facto* (fiili) veto yetkisine sahiptir (Volpi 2006, 445).

¹³ Devlet başkanı başbakanı ve Halk Konseyi (üst kamara) üyelerinin üçte birini atar, kalan üçte iki ise dolaylı oylarla seçilir). 462 sandalyeli Ulusal Halk Konseyi (alt kamara) üyeleri ise doğrudan seçilmektedir. Başkan veya kamaralardan her biri yasama sürecini tek başına başlatabilir; ancak tasarılar her iki kamaraya sunulmadan ve başkanın desteği olmaksızın yasalaşamaz (Arieff 2013, 4).

pılan Arap Barometresi anketi sonuçlarına göre, halkın yüzde 84,5'i siyasetle ilgilenmediğini, yüzde 52'si siyasi sisteme inanmadığını belirtmiştir (Dris-Ait Hamadouche 2012).

Uluslararası endekslere gelince, Freedom House (2012) Cezayir'i özgür olmayan ülkeler arasında saymaktadır. Dünya Bankası Hukukun Üstünlüğü Endeksi'nde (2011) Cezayir 100 üzerinden 24,9 puan, Dünya Bankası Ses ve Hesap Verebilirlik Endeksi'nde (2011) ise 18,3 puan almıştır. Transparency International (2012) listesinde Cezayir 180 ülke arasında 105. sırada yer almaktadır (ICNL 2013). Dönüşüm ve kalkınma sürecinden geçen ülkeleri demokrasi, piyasa ekonomisi ve siyasi yönetim açısından değerlendiren Bertelsmann Vakfı'nın Dönüşüm (*Transformation*) Endeksi'nde ise Cezayir 128 ülke arasından 97. sırada gelmiştir (Bertelsmann Stiftung 2012).

2.4. Sivil Toplumun Durumu

Cezayir'de sivil toplum genel olarak zayıf olmakla birlikte güçlenme eğilimindedir (Bertelsmann Stiftung 2012, 43). 1980'lerde yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerin ve istikrarsızlığın ardından hükümetin attığı küçük demokratikleşme adımları sistemi sivil derneklere açarak uzun vadede daha geniş kapsamlı demokratik reformlara yol açmıştır. Örneğin, 1987'de kabul edilen ve 1990'da değiştirilen Dernekler Yasası'nın ardından 1990-2006 yılları arasında ülkedeki dernek sayısı 11.000'den 73.000'e çıkmıştır. Bu yasalar, genellikle siyasi amaçlara hizmet ederek sivil toplum gruplarının asimile edilmesini veya bastırılmasını sağlasa da zaman içerisinde bu gruplar güçlenmiş, teknolojinin gelişmesi ve internet kullanımıyla dış destek de artmıştır. Arap Baharı cansız görünümlü sivil toplumun sosyal medya ve teknolojiyi kullanarak hükümete meydan okuma yeteneklerini nasıl artırdığını kanıtlamıştır (Butcher 2013).¹⁴

Bugün ülkedeki STK'lar değişik alanlarda faaliyet göstermektedir. Human Rights Watch, Amnesty International ve Paris merkezli Algeria Watch gibi uluslararası hükümet dışı kuruluşlar ülkedeki STK'ların faaliyetlerini yürütürken çeşitli zorluklarla karşılaştıklarına işaret etmektedir.

Sivil toplum büyük ölçüde halka hizmet götürmeyi görev edinmiştir. Bu kapsamda zekat gibi gelenekleri gerçekleştirmektedirler. Bazı STK'lar bağımsız yapılar olarak ortaya çıkarken diğerleri siyasi partiler ile ilişkilendirilmektedir. Mesela, Cezayir İnsan Haklarını Savunma Ligi (LADDH) bağımsız iken, Cezayir İnsan Hakları Ligi (*Ligue Algériennedes droits de l'homme*) örgütsel olarak MSP ile bağlantılıdır. Ülkede uzun süre sosyalist ekonomi politikaları

¹⁴ Cezayir'deki sivil toplum ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Butcher 2013.

sürdürüldüğünden sendikalar nüfuzlu siyasi aktörler arasında yer almaktadır. Hükümete yakın olan Cezayir İşçi Sendikaları Konfederasyonu (UGTA) devlet kontrolüne karşı çıkan otonom sendikalardan daha güçlüdür. STK'lar genelde dini ve kültürel (Berberî) amaçlarla kurulmaktadır. Akrabalık, inanç ve dinî altyapı benzerliğinin güven duygusu bakımından önem taşıdığı Cezayir'de, toplumsal örgütlenme düzeyinin düşük olmasında 1990'ların travmatik tecrübesi, rejimin otoriter niteliği ve kısmen yasadışı iş ağları da etkilidir (Bertelsmann Stiftung 2012, 44; Arieff 2013, 4).

2.5. Cezayir'de Terörizm ve Güvenlik

Ülkedeki güvenlik durumu 1990'lardaki iç savaştan bu yana oldukça iyileşmiştir, ancak terörizm tamamen yok edilememiştir. 1990'ların sonunda Cezayirli devrimci Silahlı İslami Cemaat'ten (*Groupe Islamique Armé*, GIA) ayrılarak kurulan Selefi Vaaz ve Muharebe Grubu-GSPC 2006'da Usame bin Ladin'e bağlılık yemini etmiş ve Abdülmalik Droukdel'in liderliği üstlenmesiyle, 11 Eylül 2006'da El Kaide ile birleşmiştir. Örgüt 2007'de adını İslami Mağrip El Kaide Örgütü (AQIM) olarak değiştirmiştir. AQIM, Cezayir'de bir İslam devleti kurulmasını amaçlamaktadır; ABD, Fransa ve İspanya'ya karşı cihat ilan etmiştir. Cezayir makamları ile şiddetli bir mücadele içinde olan AQIM halk desteğini kaybetmektedir. Son yıllarda Avrupa'da saldırılar düzenleyen örgütün gelen tepkiler üzerine dikkatini güneye, Sahra Çölü'nün güneyindeki Sahel bölgesine yönelttiği düşünülmektedir.¹⁵ 2009'da Cezayir, Libya, Nijer, Mali ve Moritanya terörizm ve bağlantılı suçlarla mücadelede bölgesel işbirliği için "Tamanrasset Planı"nı geliştirmiştir. Cezayir'de AQIM'le mücadele dağlık Kabiliye bölgesi haricinde nispeten başarılı olmuştur. İçişleri Bakanlığı 2011'de AQIM'in ülke içinde "zarar verme yeteneğini büyük ölçüde kaybettiğini" açıklamıştır (Arieff 2013, 8-10; Smith 2013, 8-9). Ancak 2013 yılı başında AQIM ve El Kaide tarafından ülkedeki petrol ve gaz tesislerini hedef alan terör saldırıları gerçekleştirilmiş, Cezayir makamları da Şubat 2013'de benzer saldırıları ve militanların ülkeye girişini önlemek amacıyla Mali sınırını kapatarak askeri operasyonlar düzenlemiştir (Magharebia 13/2/2013).¹⁶ Öte yandan, 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında uluslararası te-

¹⁵ Moritanya, Güney Cezayir, Mali, Nijer ve Çad'ı kapsayan bu alan seyrek nüfuslu olup yönetim zayıftır. Özellikle Moritanya, Mali ve Nijer'in AQIM eylemlerine karşı savunmasız olduğu düşünülmektedir.

¹⁶ AQIM Fransa'nın Mali'nin kuzeyine askeri müdahalesine misilleme olarak 16 Ocak 2013'te Tiguertourine'deki Sonatrach-BP-Statoil'in Amenas tesisine terör saldırısı düzenleyerek aralarında Cezayir, ABD, İngiliz, İrlanda, Norveç ve Japon vatandaşlarının olduğu kişileri rehin almıştır. Cezayir ordusunun havadan müdahale ettiği olayda çok sayıda rehine hayatını kaybetmiştir (Magharebia 17/1/2013)

rör konusunda işbirliği yapmaya başlayınca Cezayir rejiminin uluslararası toplumdan izolasyonu son bulmuştur (Tlemçani 2008, 5).¹⁷

3. Sosyo-Ekonomik Arkaplan

3.1. Hidrokarbonlara Bağımlılık

Gelirinin çok büyük bir bölümünü dışsal kaynaklardan, hidrokarbonlardan¹⁸ elde etmesi nedeniyle “rantiye devlet” olarak tanımlanabilen Cezayir (Butcher 2013)¹⁹ Afrika’nın önemli bir doğal gaz ve ham petrol üreticisidir. Cezayir petrolü, akışkanlığı ve mineral içeriğinden ötürü kolay rafine edilip taşınabildiği için tercih edilen bir petrol türüdür. Petrol 1960’ta ihracatın yüzde 12’sini oluştururken 1965’te bu oran neredeyse yüzde 65’e ulaşmıştır. 1970’lerin sonunda ise hidrokarbon ürünleri toplam ihracatın yüzde 95’ine ulaşmıştır. Bugün, hidrokarbonlar Cezayir ekonomisinin belkemiğini teşkil etmektedir. Bütçe gelirlerinin yüzde 60’ı, gayrisafi yurt içi hasılanın (GSYİH) yüzde 30’u ve ihracat gelirlerinin yüzde 97’si hidrokarbonlardan elde edilmektedir. Cezayir, doğal gaz rezervlerinde dünyada 10. sırada olup en büyük

İlk defa bu eylemde ülkedeki bir petrol veya gaz tesisi hedef alınmıştır. Bölgedeki enerji ortaklıkları risk altındaki Fransız ve İngiliz makamları sivil kayıplar yaşanmasına rağmen Cezayir’in terörle mücadele operasyonuna destek verdiklerini açıklamışlardır (Magharebia 20/1/2013). 27 Ocak’ta bu sefer de Djebahia’daki bir gaz boru hattına El Kaide saldırısı olmuştur (Magharebia 29/1/2013).

¹⁷ 2003 yılının başında GSPC tarafından 32 Avrupalı turistin kaçırılması sonrasında ABD Cezayir’i Mağrep bölgesindeki yeni stratejik müttefiki seçmiştir. Cezayir ordusu ABD ve NATO ile askeri alanda işbirliğine başlamıştır. Cezayir daha sonra Trans-Sahra Terörle Mücadele Girişimi olan Pan-Sahel Girişimi’ne entegre edilmiştir (Tlemçani 2008, 14). Avrupa ve ABD, Cezayir’e terörle mücadele alanında siyasi ve askeri destek vermektedir. Cezayir 11 Eylül’den sonra oluşturulan Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Komitesi’nin başkan yardımcılığını üstlenmiştir (Volpi 2006, 452).

¹⁸ 1948’de keşfedilen petrol bağımsızlık savaşında (1954-1962) önemli bir çıkar konusuydu. Fransızlar Cezayir’e bağımsızlığını vermeyi ancak güney toprakları kontrolleri altında olmak şartıyla düşünüyordu. 1958 Sahra Petrol Yasası petrolün Fransız şirketleri tarafından işletilmesini düzenlemekte idi. Cezayir’in güneydeki toprakları bırakarak bağımsızlığı kabul etmeyeceği anlaşılınca 1962 Evian Anlaşmaları uyarınca petrolün işletilmesi Fransa-Cezayir ortaklığına bırakıldı. 1963’te Sonatrach’in kurulması Cezayir’e Fransız petrol şirketlerinin elinde olan teknolojiyi geliştirme imkânı verse de çıkar farklılıkları yüzünden sektörel işbirliği yapmak güçleşmişti. Petrolden başka kaynağı olmayan hükümet 24 Şubat 1971’de hidrokarbon sektörünü kamulaştırdı (Martinez 2010, 6).

¹⁹ Cezayir “rantiye devlet”in unsurları olan güçlü petrol bağımlılığı, baskıcılık, patronaj, yolsuzluk, sınıf oluşumunun ve sivil toplumun zayıflığı gibi özellikleri taşımaktadır (Butcher 2013).

altıncı doğal gaz ihracatçısıdır. Petrol rezervlerinde ise 16. sırada yer almaktadır (CIA 2013; Newbrander 2013, 6; Butcher 2013, 9).

Cezayir, sosyal refah harcamalarının büyük bölümünü hidrokarbon gelirleriyle finanse etmektedir. İngiliz düşünce kuruluşu Chatham House'ın bir araştırmasına göre, hidrokarbon-dışı sektörlerdeki kamu harcamalarının yüzde 45'i doğal gaz ve petrol geliriyle ödenmektedir. Diğer yandan, hidrokarbon-dışı sektörlerdeki ihracat, toplam ithalatın yüzde 1'inden daha az bir bölümünü karşılamaktadır (Mitchell, Stevens ve Cassinadri 2008; Newbrander 2013, 6). Ocak 2013'te ülkedeki petrol ve gaz tesislerine düzenlenen terör saldırılarının gösterdiği üzere, hidrokarbon-dışı sektörlerin çeşitlendirilmesi, ülke ekonomisi için öncelikli konulardan biridir. Bugün ekonominin hidrokarbonlara bağımlı olmasının temelinde ülkenin bağımsızlığından bu yana sürdürülen ekonomi politikaları yatmaktadır.

3.2. Bağımsızlık Sonrası Sosyalist Ekonomi Politikaları

Cezayir, bağımsızlığını kazandıktan sonra merkezi planlı ekonomi modelini benimsemiştir. Dönemin devlet başkanı Bumedjen'in 1960'ların sonunda uygulamaya koyduğu ve 1970'lerde sürdürülen *Sanayileşen Sanayiler Stratejisi*²⁰ çerçevesinde büyük sanayileşme projeleri başlatılmıştır (Entelis 2011, 654). Kamu iktisadi teşekküllerinin ekonomik büyümenin motoru olarak görüldüğü bu strateji kapsamında; çelik, hidrokarbon ve petrokimyasallar gibi, başka sanayi kolları ile bağlantılı sermaye-yoğun sanayi kollarına büyük kamu yatırımları yapılmıştır.

Dönemin stratejistleri hidrokarbonları sanayileşme programının finansal garantörü olarak görüyor ve hidrokarbon rezervleri sınırlı olduğundan hızlandırılmış sanayileşmeyi savunuyordu. Devlet 1971'de hidrokarbon sektörünü kamulaştırarak sektörü kısa sürede kontrol altına aldı. Sektörden elde edilen ihracat gelirleri ülkenin sanayileşmesinde ve ekonomik kalkınmasında başlıca malî araç olarak kullanılacaktı.

Petrol ve doğal gaz alanında faaliyet gösteren büyük bir kamu iktisadi te-

²⁰ Sanayileşen Sanayiler Stratejisi (*Industrialising Industries*), bağımsızlığını kazanmasının ardından devletin ekonomi danışmanlığını yapan Fransız ekonomisti Gérard Destanne de Bernis'e atfedilen bir ekonomik kalkınma modeli olup modelin çerçevesi daha önce Fransız ekonomist François Perroux'nun 1961 tarihli bir makalesinde çizilmiştir. Bu model, devletin merkezi planlama ve finansman yeteneğini esas almaktadır. Buna göre, büyüme kutbu sanayilerinin oluşturulması ve geliştirilmesi ekonomide ciddi bir çarpan etkisi yaratacaktır. Her bir sanayi kolunun diğer sanayi kolları için de alıcı ve tedarikçi konumuna gelmesiyle, sanayiler-arası bir matris oluşturacaktır (Abderrezak 2007, 90-91). Söz konusu iktisadi kalkınma modelinin düşünsel kaynakları hakkında daha fazla bilgi için bkz. (Adamson 2005, 5-16).

şekilli olan Sonatrach, kilit sektörlerle malî destek vermek suretiyle, bu ulusal sanayileşme projesini teşvik etme misyonunu üstlenmiştir. Ancak gelişmeler planlandığı gibi olmamış, hidrokarbon sektörü ile diğer sektörler sağlıklı bir şekilde entegre olmak yerine, sübvansiyonlara dayalı olarak birbirine bağımlı hale gelmiştir (Abderrezak 2007, 90-91). Ekonomide lokomotif etkisi yaratacağı düşünülen, ancak çoğu ya aşırı üretim ya da düşük üretim yapan, bir kısmı da verimli tarım arazilerinin üzerine kurulan ağır sanayi tesisleri kolektif tarım sektörünü oldukça zayıflatmıştır. Durgunluğun ve zayıf örgütlenmenin sancularını yaşayan tarım sektörünün ihmal edilmesi ve hızlı nüfus artışı gıda ithalatının patlamasına neden olmuştur (Entelis 2011, 654).

1970’li yılların başlarından itibaren Cezayir hidrokarbonlardan refah elde etmeye başlamıştır. Halkın eğitim, konut, gıda sübvansiyonu ve iş gibi konularda sırtını devlete dayadığı bu transfer sistemi petrol ve doğal gaz rezervlerinden elde edilen gelir sayesinde uzun yıllar varlığını sürdürmüş, merkezi planlı ekonominin zayıflıkları örtülmüştür. Ancak 1980’lerin ortalarına gelindiğinde, petrol fiyatlarının düşmesiyle birlikte hükümet artan nüfusun beklentilerini karşılayamamaya başlamıştır. 1986’da ham petrol varilinin fiyatı 40 dolardan 6 dolara düşmüştür. Petrol gelirleri ülkenin en büyük döviz kaynağı olduğundan bu çarpıcı düşüş ödemeler dengesi açığını artırmış, bütçe gelirleri yarıya inmiş, büyük bir ekonomik durgunluk yaşanmıştır. Cezayir’in uluslararası sermaye piyasalarına erişiminin kısıtlı olması da dış borçlarını zamanında ödeyememesine neden olmuştur. İzlenen kalkınma stratejisi çerçevesinde ikame sanayileri kurmadan ağır sanayileşmeyi seçen Cezayir devleti yoğun ithalat yapmak zorunda kalmıştır. 1988 yılının Ekim ayında ülkenin her yerinde toplumsal huzursuzluk başgöstermiş, ülke büyük ve kanlı gösterilere sahne olmuştur (Akacem 2004, 115-16). Ekonominin sanayinin tüketim malları üretmek yerine sermaye malları üreterek kalkınacağını öngören ve Güney Kore’nin ithal ikameci sanayileşme ve ihracat politikasının tam tersini savunan Sanayileşen Sanayiler Stratejisi başarısız olmuştur (Martinez 2010, 6-7).

3.3. Liberalleşme ve Özelleştirme Politikaları

Petrol fiyatlarının düşüşü ve ekonominin kötü yönetilmesi sonucunda bağımsızlıktan bu yana en ciddi sosyo-ekonomik krizin yaşanması üzerine, dönemin Devlet Başkanı Şadli Binedid 30 yıldan uzun bir süre uygulanan sosyalist ekonomi politikasını terk ederek liberalleştirme ve özelleştirme politikasını benimsemiş ancak bu politikalar zenginlerin işine yaramıştır (Entelis 2011, 655). 1980’lerde başlayan liberalleştirme süreci kapsamında kamu iktisadi teşebbüsleri üzerindeki doğrudan devlet denetimi hafifletilmiş, özel yatırımlar teşvik edilmiş, ticari banka kredilerine ilişkin kısıtlamalar azaltılmış ve ticari malların ithalatındaki tekel kaldırılmıştır. Liberalleşme 1990’larda Ulus-

lararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası ile yapısal uyumlandırma programları ile devam etmiştir (Smith 2013, 10).

1980'lerin sonunda Cezayir'in IMF'ye başvurmadan başka çaresi kalmamıştır. İç savaşın pençesindeki ülkede 1992-1993 ekonomi reformları 1994 mali krizinin savuşturulmasını sağlayamamış ve dış borçlarının üçte ikisinin yeniden planlanması karşılığında IMF ile kapsamlı bir yapısal uyumlandırma programı anlaşması imzalanmıştır. Bu kapsamda, dış ticaret engellerinin azaltılması, kamu mallarının satılması ve mali sektörün yabancı sermayeye açılmasına başlanmıştır (Akacem 2004, 116). 1995'te IMF ve Dünya Bankası ile yürütülen programların sonucunda, daha önce devlet korumasında olan yerli şirketlerin yabancı şirketler karşısında rekabet gücü azalmış (Zeraoui 2012, 136); tasfiye edilen kamu şirketlerinde çalışan yüz binlerce kişi işten çıkarılmış; devalüasyon, fiyatların serbest piyasada belirlenmesi ve sübvansiyonların azaltılması veya tamamen kaldırılmasına bağlı olarak tüketim malları aşırı pahalılaşmıştır (Layachi 2011). 1990'larda, bu reformların ciddi işsizlik sorunlarına yol açtığı ve ihracatın çeşitlendirilmesini sağlayamadığı ortaya çıkmıştır (Abderrezak 2007, 91).

3.4. Yatırımlar

Nihayet, 2000'li yıllarda, İslami kökenli başkaldırıların kontrol altına alınması ve siyasi ortamın rahatlamasıyla birlikte Cezayir ekonomisini canlandırmaya yönelik çeşitli kamu yatırım programları uygulamaya konmuştur. Bu çerçevede, hidrokarbon-dışı sektörlerin çeşitlendirilmesiyle işsizlik ve konut sıkıntısı gibi sorunların çözümüne yönelik adımlar atılmıştır. Buteflika, petrol gelirleri sayesinde ekonomiye 150 milyar dolar aktarmıştır. Ülke genelindeki kentleşme ve kötü planlamadan kaynaklanan konut sıkıntısına yönelik yoğun yatırım yapılmıştır. Sadece başkentte 2004-2010 yılları arasında 62 bin aile, toplamda 300 bin kişi yeniden yerleştirilmiştir (Dris-Ait Hamadouche 2012, 63; Layachi 2011).

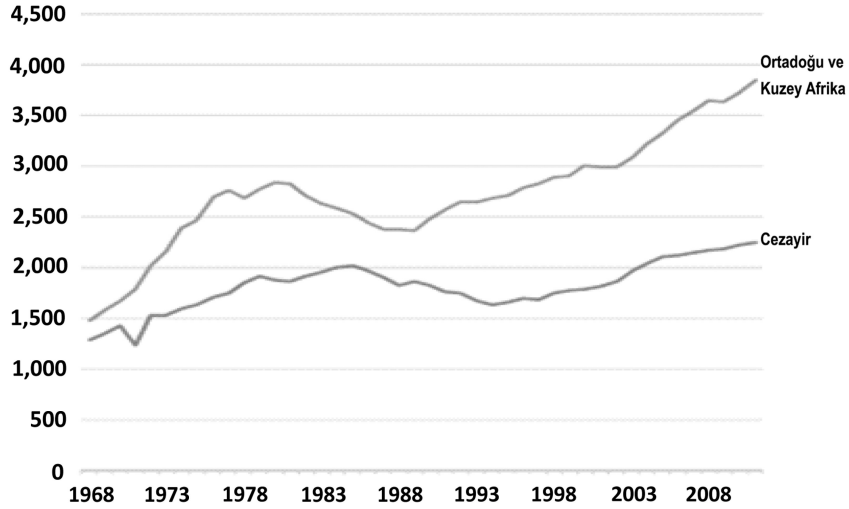
Hükümet, bir yandan enerji dışındaki sektörlere yerli ve yabancı yatırım çekmeye çalışırken, diğer yandan 2010 Tamamlayıcı Finans Kanunu gibi düzenlemelerle yabancı yatırım projeleri üzerindeki kontrol artırılmıştır (Michigan State University 2013).²¹ 2004-2010 yılları arasında 155 milyar dolarlık

²¹ 2010 Tamamlayıcı Finans Kanunu ile yabancı yatırımlar, ithalat şirketleri ve yurtiçi tüketici kredilerine yeni kısıtlamalar getirilmiştir. Buna göre, Cezayir ortaklığının payı yeni yabancı yatırımlarda asgari yüzde 51, yabancı ithalat şirketlerinde yüzde 30 olmak zorundadır. Bu düzenlemenin yabancı yatırımlara sekte vurduğu ve hidrokarbonlara bağımlılığı artırdığı kaydedilmektedir (Michigan State University 2013).

programlardan yalnızca 25 milyar uygulanmıştır. Bunlar arasında 1 milyon lojman inşası, 1200 kilometrelik Güneydoğu otobanı ve Cezayir metrosu yer almaktadır. 2010-2014 ekonomik ve sosyal kalkınma kamu programı için 286 milyar dolar öngörülmüştür (Kateb 2012).²²

Bugün dış borçlarının büyük bölümünü kapatan Cezayir'in döviz rezervleri 173 milyar dolar dolayındadır. Bunun yanında, ekonominin hidrokarbon fiyatlarındaki küresel dalgalanmalardan korunması amacıyla 2000'de kurulan büyük bir hidrokarbon istikrar fonuna sahiptir. Ülkenin dış borçları gayri safi milli hasılanın yalnızca yüzde 2'si kadardır. Ancak hidrokarbon-dışı sektörlerin çeşitlendirilmesi, yerli ve yabancı yatırımların çekilmesi, genç işsizliği ve konut sıkıntısı gibi sorunlar çözümlenememiştir (CIA 2013). Yaşam standardı bağımsızlıktan bu yana artmış olsa da, Cezayir ile Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki kişi başına GSYİH farkı artmıştır (Smith 2013, 11).

Tablo 1. Kişi başına GSYİH (1968-2011)
(enflasyona göre ayarlanmış, ABD Doları cinsinden)



Kaynak: Smith 2013, 11.

²² 2010-2014 kalkınma programı kapsamında altı yatırım alanı öngörülmüştür. Bunlar; insani kalkınma, temel altyapının geliştirilmesi, ekonomik gelişme, işsizlikle mücadele, bilimsel araştırma ve yeni iletişim teknolojileridir. Yatırımların altyapı yatırımlarına ayrılması halinde, AR-GE ve KOBİ'lerin gelişmesine yalnızca birkaç milyar dolar kalacağı sanılmaktadır. Uzun vadede Cezayir'in kalkınması ekonominin çeşitlendirilmesine ve özel sektörün büyümenin motoru haline getirilmesine bağlıdır. Kateb'e göre, bunun için Cezayir dinarının konvertibilitesi, idari ve yargısal prosedürlerin kolaylaştırılması ve verimli yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir (Kateb 2012).

3.5. Sosyo-Ekonomik Sorunların Toplumsal Hareketlere Etkisi

İşsizlik, ülkenin önündeki en büyük sorunlardandır. İşsizlik oranı resmi rakamlarla yüzde 10 olarak ifade edilse de (kadınlar ve gençler için yüzde 20), işgücüne katılım oranı yüzde 45'tir. İşsizlik oranının gerçekte ise yüzde 30 dolayında olduğu sanılmaktadır. 15-25 yaş grubunda işsizlik oranı yüzde 21,5'e çıkmaktadır. Ülke nüfusunun yüzde 70'inin 30 yaş altı olması endişe vericidir. İş piyasasının durumundan dolayı, üniversite mezunları arasında işsizlik oranı (yüzde 21,4) üniversite mezunu olmayanlarınkinin (yüzde 7,3) üç katıdır. İşsizliğin gençler üzerindeki sosyal maliyeti ise evlenememek veya eğitimi ilerletmemektir. Cezayirli gençlerin büyük bölümü, kişisel veya aile bağlantılarıyla iş bulabilmektedir. İşlerin yüzde 40,6'sının bağlantılarla bulunurken, sadece yüzde 15,7'sinin sınav veya mülakat sonucu edinildiği belirtilmektedir (Newbrander 2013, 5; Kateb 2012; Dessi 2011, 8). Son yıllarda kamu sektörü istihdamı azalırken özel sektör istihdamı da sınırlı kalmıştır. Bunun nedenleri arasında, yerli ve yabancı yatırımların düşük seviyede olması, yapılan yatırımların da sermaye yoğun sektörler veya eğitilmiş gençler için fazla iş imkânı yaratmayan düşük teknoloji üretim faaliyetlerine yoğunlaşması bulunmaktadır. Hükümetin istihdam projeleri de geçici iş imkânları yaratmakta ve artan işsizliğe uzun vadede çözüm getirememektedir. Ayrıca kadınlara ve gençlere yönelik mikrokrediler de mali açıdan uzun vadede sürdürülebilir işletmeler oluşturmamaktadır (Paciello 2011, 3-4).

İstikrarsızlığa yol açabilecek sorunlardan bir diğeri hızlı nüfus artışıdır. 1980'den bu yana ülke nüfusu neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu durum yalnızca sosyal gerilim yaratmakla kalmamakta, su kaynaklarının tükenmesine, gıda ithalatına bağımlılığa, aşırı kalabalığa yol açmakta ve altyapı, eğitim, siyasi ve ekonomik sistemler üzerinde baskı yaratmaktadır (Newbrander 2013, 8).

Zengin hidrokarbon gelirlerine rağmen genel olarak yaşam kalitesinin düşük olması, Cezayir'deki sosyal hareketler üzerinde etkili olmaktadır. 30 yaşında işsiz birinin şu sözleri dikkat çekicidir: *"Petrol varilinin fiyatı 9 dolar iken biz işsizler hiçbir faydasını görmüyorduk ama varil fiyatı 100 doların üzerindeyken de aynı. O zaman durum şimdikiinden daha iyiydi"* (Martinez 2010, 20). 2005'te Djelfa'da başlayarak ülkenin merkezine ve batısına yayılan gaz isyanının ardından güneyde sık sık başkaldırıları yaşanmaya başlamıştır. Başlıca gelir kaynağı olan hidrokarbonların ülkenin batısına aktarıldığı düşüncesi halkta adaletsizlik duygusu yaratmıştır. Ülkenin enerji kaynakları bakımından en zengin olan güney bölgesinin sivil altyapıya sahip olmamasını isyancılar etnik kökenlerinin Berberi olmasına bağlamaktadır. Petrol zenginliğinin yerel mafyanın ve yabancıların eline geçtiğine inanılmaktadır (Martinez 2010, 20-21).

Protesto gösterileri polisle şiddetli çatışmalara dönüşebilmektedir. Siyasi

sistemin halkın ihtiyaçlarına cevap vermediği yönündeki yaygın algı ülkedeki farklı sosyal ve etnik grupların şiddete başvuruyu hükümetten taviz koparma gibi düşünmeye eğilimli olmalarına yol açmıştır (Dessi 2011, 8). Yine de, Arap Baharının etkisiyle ülkedeki olayların çığ gibi büyümesini bekleyenler bu hareketlerin sıradanlığını, kısa süreli ve düşük yoğunluklu oluşunu, coğrafi sınırlılığını gözden kaçırmıştır. Her ne kadar bir yıl içerisinde 10 bin gösteri çarpıcı bir rakam olsa da, bunların bazılarının sebebi bir futbol maçının skoru, konut dağıtımı, elektrik kesintisi ve hatta sürücü ehliyetinin geri alınması bile olabilmektedir. Güçlü adaletsizlik algısına sahip olan halk sürekli başkaldırı yoluna gitmektedir. Devlet ekonomiyi canlandırmak için gerekli altyapı projelerine yatırım yapsa da, bunların yetersiz görülmesi veya yolsuzluk gibi nedenlerden ek maliyetlerin ortaya çıkması halkı öfkeliendirmektedir.

Cezayir Üniversitesi Siyaset Bilimi Enstitüsü Profesörü Louisa Dris-Äit Hamadouche işsizlik, eğitim, sağlık gibi alanlarda verilen vaatlerin yerine getirilemediğine dikkat çekmektedir. Örneğin, hükümet 2007-2012 yılları arasında 250 bin kişiye istihdam yaratmaya söz vermiş, ancak bunun yarısını gerçekleştirebilmiştir. Süresiz sözleşmelilerin oranı yüzde 65'ten yüzde 49'a düşerken süreli sözleşmelilerin oranı yüzde 35'ten yüzde 50'ye yükselmiştir. Kayıt dışı sektör ise ikiye katlanmıştır. Diplomalı işsiz gençlerin geleceğe güvenlerini kaybetmesi, onları şiddete, suça, aşırılığa ve yasadışı göçe yöneltebilmektedir (Dris-Äit Hamadouche 2012, 179). *Harraga*²³ adı verilen Cezayirli gençler Akdeniz'in öteki kıyısında daha iyi bir yaşam sürmek için kaçak teknelerle ülkelerini arkada bırakmaya çalışmaktadır (Bertelsmann Stiftung 2012, 8). 2011 yılında, sosyo-ekonomik sıkıntılardan ötürü kendini yakarak intihar edenlerin sayısı 130'dur (Newbrander 2013, 1).

4. Hükümetin Arap Baharına Tepkisi

4.1. Sosyo-Ekonomik önlemler

Hükümetin halk ayaklanmalarına karşı aldığı önlemler, siyasi ve sosyo-ekonomik olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Kitlesele protestoların baş gösterdiği komşu ülkeler ile benzer sosyo-ekonomik ve siyasi sıkıntıları paylaştığının bilincindeki hükümet Ocak 2011'de ivedilikle yağ ve şeker üzerindeki vergileri yüzde 41'e varan oranlarda azaltmış, memur maaşına yüzde 34 oranında zam yapmıştır. Ayrıca, ithalat vergisinin yüzde 5, gıda ürünleri üzerindeki katma değer vergisinin yüzde 17, şirket imalat kârı üzerindeki verginin yüzde 19 ve şirket dağıtım faaliyetleri vergisinin yüzde 25 oranında düşürülmesi kararlaştırılmıştır (Dessi 2011, 7-8; Dessi 2012).

²³ Harraga, yasa-dışı yollardan Avrupa'ya göç etmeye çalışırken yakalanmamak için kişisel belgelerini yakan kişileri ifade etmektedir.

Sosyal transfer politikası izleyen Cezayir hükümeti, ücretler başta olmak üzere, halkın ekonomik taleplerinin siyasallaşmasını önlemeye çalışmıştır (Dris-Aït Hamadouche 2012, 62). Gençlerin istihdamı ve finansal destek verilmesi, temel gıda mallarında fiyat istikrarının sağlanması, arazi tahsisi ve sosyal konut projelerini uygulamaya koymuştur. Çeşitli meslek gruplarının maaşlarının artırılmasına büyük kaynak ayrılarak örneğin emniyet görevlilerinin maaşına yüzde 50 zam yapılmıştır. Pasaport çıkarılması gibi bürokratik işlemler yeniden düzenlenerek kolaylaştırılmıştır (Arieff 2012, 7; European Union 2012; Swedish Migration Board 2012, 10).

Bütün bu sosyo-ekonomik önlemler, hidrokarbon ihracatından elde edilen rant sayesinde finanse edilebilmektedir. Hidrokarbon geliri çeşitli şekillerde yeniden bölüşülmüştür. 2012 Bütçe Kanunu'nda sosyal transferler 1.5 trilyon Dinar (yaklaşık 15 milyar Avro) olarak öngörülmüştür. Bütçedeki operasyonel harcamalar bir önceki yıla göre yüzde 10 oranında artırılarak 2,5-3 milyar Avroluk meblağ artan personel maaşlarına, sosyal transferlere ve süt, tahıl, şeker gibi temel gıda maddelerinin sübvansiyonuna ayrılmıştır. Diğer bir deyişle, devlet bir yandan hem istihdamı, hem maaşları, hem de tüketim mallarını desteklemiştir. Ocak 2012'de emekli maaşlarına yaklaşık 150 Avro tutarında zam yapılmıştır. Genç nüfus, yasadışı göç, sokak gösterileri veya silahlı gruplara katılmaya daha yatkın olduğundan, hükümet genç girişimcileri desteklemiş, örneğin 2011'de 93 bin kişiye ait toplam 42 bin proje desteklenmiştir (Dris-Aït Hamadouche 2012, 62-63).

Söz konusu önlemler Arap Baharı karşısında etkili olmakla birlikte, 2011'de kamu harcamalarının yüzde 25 oranında artarak 80 milyar Avro'ya çıkması ve yüzde 34'lük bütçe açığı ile sonuçlanmıştır (Dessi 2012). Ayrıca, enflasyonu körükleyen bu harcamalar IMF'ye göre hidrokarbon fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı ekonominin kırılganlığını artırmaktadır. IMF, mevcut kamu harcamalarının devam etmesi halinde, hidrokarbon fonunun 2016'da yarı düzeye inerek GSYİH'nin yüzde 16'sına düşeceğini öngörmektedir (Smith 2013, 12).

4.2. Siyasi Reformlar

Hükümet, CNCD gösterisinden kısa bir süre sonra, 24 Şubat tarihinde, 1992'den beri devam eden sıkıyönetimin kaldırıldığını, sıkıyönetimin sadece terörle mücadele amaçlı olduğunu ve artık böyle önlemlere gerek kalmadığını açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Buteflika, 15 Nisan 2011'de olayların başından beri ilk defa yaptığı "Ulusa Sesleniş" konuşmasında, bölgedeki ve ülkesindeki olayları değerlendirerek sosyal ve siyasi reform programını açıklamış, Anayasayı değiştirme sözü vermiştir. Buteflika'nın "temsili demokrasiyi güçlendireceğini" söylediği reform programı, seçilmiş meclislerin yetkilerinin artırıl-

masını, anayasa ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasını ve bir anayasa reform komisyonunun kurulmasını kapsamaktadır (Max Planck Institute 2013).

Buteflika, hemen akabinde, 2 Mayıs'taki haftalık kabine toplantısında yaptığı bir konuşmada anayasa reformlarının geniş kapsamlı olacağını, Anayasanın yalnızca değiştirilemeyecek 178. maddesinin reform kapsamı dışında kalacağını açıklamıştır.²⁴ Buteflika bu açıklamadan sonra 15 Mayıs'ta, danışmanları Muhammed Touati, Muhammed Ali Boughazi ve Parlatentonun üst kanadı olan Ulusal Konsey Başkanı Abdülkadir Bensalah'ı Siyasi Reformlar Ulusal Danışma Komisyonu'nun başına getirmiştir. Bahse konu Komisyon, hemen çalışmalara başlayarak 21 Mayıs-21 Haziran 2011 tarihleri arasında siyasi partiler, sendikalar ve diğer sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile görüşmüştür. Komisyon ilgili taraflarla görüşmelere istinaden hazırladığı nihai raporu 22 Temmuz'da sunmuştur. CNCĐ, RCD ile Sosyalist Güçler Cephesi (*Front des Forces Socialistes*, FFS) bu istişare görüşmelerini boykot etmiş ve devlet başkanının istifa etmesini istemiştir (Max Planck Institute 2013; Butcher 2013, 13). Ocak 2012'de siyasi reform programı çerçevesinde parlamentoda kabul edilen yasalar aşağıdakileri kapsamaktadır:

- 12-01 sayılı Seçim Sistemi Yasası,
- 12-02 sayılı Parlamento Yetkisine Uygun Olmayan Hallerin Ölçütlerine Dair Yasa,
- 12-03 sayılı Kadınların Seçilmiş Kurumlara Temsilcilik İmkânlarının Artırılması Yollarına İlişkin Yasa,
- 12-04 sayılı Siyasi Partiler Yasası;
- 12-05 sayılı Medya Yasası,
- 12-06 sayılı Dernekler Yasası (Max Planck Institute 2013).

Demokrasi dozajı düşük tutulan reform yasaları bazı yönlerden eleştirilere neden olmuştur. Örneğin, 13 Aralık 2011'de kabul edilen ve 1990 tarihli yasanın yerini alan Dernekler Yasası, İçişleri Bakanlığına ülkenin egemenliğini savunma gerekçesiyle derneklerin faaliyetlerini durdurma veya kuruluş onayı vermeme yahut verilmiş onayın iptali yetkisi vermektedir. İlaveten, derneklerin yabancı sivil toplum kuruluşlarından mali kaynak almasının ulusal egemenliğin korunması amacıyla kısıtlanması da tepki almıştır. Bu düzenlemelerin Cezayir'in 1989'da imzaladığı Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası yükümlülüklerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür (El Hadi 2011). Avrupa Birliği, Dernekler Yasası'nı sivil toplum

²⁴ 178. madde, cumhuriyetçi yönetim biçimine, demokratik ve çok partili sisteme, devletin dininin İslam olduğuna, temel özgürlüklere ve insan haklarına, Arap ve Berberi dillerinin statüsüne, ulusal toprakların birliği ve bütünlüğüne atıfta bulunmaktadır.

kuruluşlarının faaliyetlerini, kayıt, finansman ve yabancı ortaklarla işbirliği konularında kısıtladığı için yetersiz şekilde değerlendirmiştir (European Union 2012). Uluslararası Af Örgütü de, 7 Mayıs 2013'te yeni Yasa'nın sivil toplum gruplarının faaliyetlerinin kısıtlanması için kullanılmasından kaygı duyduğunu açıklamıştır.²⁵ Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü, Cezayir makamlarını, LADDH ve CNDDC üyelerini kapsayan sivil toplum ve sendika aktivistlerinden oluşan bir heyetin Mart 2013'te Dünya Sosyal Forumu toplantısına katılmak amacıyla Tunus sınırını geçmesini engellemekten ötürü kınamıştır (Amnesty International 2013).

Hükümetin derneklere ilişkin kısıtlamaları Arap Baharı çerçevesinde sivil toplum hareketlerini baskılamak amacıyla getirdiği ileri sürülmektedir (Butcher 2013, 13). Son dönemde camilere ve dini derneklere ilişkin yeni düzenlemeler planlanmıştır. 2013 başında camilerin rolünün yeniden tanımlanması, kalifiye imam yetiştirilmesi gibi konular Cezayir makamlarınca ele alınmış (Mansour 2013), Mayıs 2013'te ise İçişleri ve Din İşleri Bakanlıklarınca dini dernekleri siyasi ideolojilerden uzak tutmak amacıyla bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Tasarı, faaliyet gösteren 15,790 dini derneğin sınıflandırılarak düzenlenmesi, Kuran okullarının düzene sokulması ve zekât gibi konuların organize edilmesini amaçlamaktadır (El Hadi 2013).

Yeni Medya Yasası olumlu hükümler içermekle beraber, ülkedeki basın özgürlüğünü daha ileri bir aşamaya taşımadığı gerekçesiyle eleştirilirken (CPJ 2012) devletin yayıncılık tekelini ve basınla ilgili bazı suçları kaldıran hükümler AB tarafından olumlu değerlendirilmiştir (European Union 2012).²⁶

4.3. Parlamento Seçimleri ve Yerel Seçimler

Cezayir İçişleri Bakanlığı, 24 Ocak 2012'de 10 yeni siyasi partinin kuruluşuna onay vermiştir; bunlardan üçü İslami kökenlidir.²⁷ Hükümet 7 Şubat 2012'de parlamentonun alt kanadı olan Ulusal Halk Meclisindeki sandalye sayısını 389'dan 462'ye çıkarmıştır. Bundan iki gün sonra Cumhurbaşkanı Buteflika yasama seçimlerinin 10 Mayıs 2012'de Ulusal Seçim Komisyonu ile Adalet Komisyonu'nun gözetiminde gerçekleştirileceğini duyurmuştur. Uluslararası gözlemciler de seçimleri izlemek üzere davet edilmiştir (Max Planck Ins-

²⁵ Söz konusu olayda, Cezayir İnsan Haklarını Savunma Ligi (LADDH) ve İşsizlerin Haklarını Savunma Ulusal Komitesi üyesi Abdülkadir Kherba ülkedeki işsizlikle ilgili broşür dağıtmaktan 2 ay tecilli hapis ve 250 dolar para cezasına çarptırılmıştır.

²⁶ Siyasi Reform Programı kapsamında 2012'de çıkarılan kanunların eleştirildikleri hususlar için bkz. The International Center for Not-for-Profit Law, NGO Law Monitor: Algeria, 21.01.2013.

titute 2013). Seçimlere 27 siyasi parti katılmıştır. Seçimlerde en yüksek oyu FLN olarak 462 sandalyeden 220'sini kazanmıştır. RND 70 sandalye ile ikinci, İslami kökenli yeşiller ittifakı ise üçüncü gelmiştir.

Yeni seçilen parlamentonun ilk oturumu, muhalefetteki çok sayıda milletvekili tarafından seçimlerde hile olduğu iddiasıyla boykot edilmiştir. Parlamentolar Arası Birlik (*Inter Parliamentary Union-IPU*) seçimlere katılım oranını yüzde 43,14 olarak açıklamıştır (Smith 2013). IPU, 2012 seçimlerine ilişkin olarak aşağıdaki analizi yapmıştır:

İslami partilerin son seçimlerde galip geldiği komşu ülkelerin aksine, hükümetteki partiler genişletilmiş 462 üyeli Ulusal Halk Meclisinin neredeyse yüzde 60'ını elde etmiştir. ... [FLN ve RND] demokrasiyi güçlendirme, gençler için daha fazla iş ve konut sağlama sözü vermiştir. İslami partilerin nispeten düşük performansı 1990'lardaki kanlı iç savaşın ve terörizmin acı hatıralarına bağlanabilir.

İslami bir blok olan Yeşil Cezayir Koalisyonu 49 sandalye ile üçüncü gelmiştir. Koalisyon, "İslami değerleri gözeterek demokratik ve sosyal egemen Cezayir devleti"ne dayalı yeni bir anayasa vadedmiştir. Sosyalist Güçler Cephesi (Cezayir'in Berberi illerinde tabanı olan FFS) hile iddiasıyla 15 yıldan uzun süredir tüm ulusal seçimleri boykot ettikten sonra 2012 seçimlerine katılmış; 27 sandalye ile dördüncü sırada gelmiştir.

146 kadın milletvekili ile rekor kırılarak Cezayir kadınların parlamentoda yüzde 30'dan yüksek oranda temsil edildiği ilk ve tek Arap ülkesi olmuştur. 2007'deki yüzde 7,7 oranından bu düzeye olan keskin artış milletvekili adaylarının yüzde 20 ila 50'sinin kadın olmasını öngören yasanın sonucudur (Inter Parliamentary Union 2012).

29 Kasım 2012'de ise yerel seçimler yapılmıştır. Yerel seçimlerde İslami kökenli partiler pek başarı elde edememiştir. Hükümetteki FLN ülkedeki 1451 yerel idareden 159'unu alırken, RND 132 yerel idareyi alarak ikinci gelmiştir. Diğer yandan FLN her ne kadar çoğunluğu elde etse de, birçok yerde diğer partilerle işbirliği yapmak durumunda kalmıştır. Seçimlere katılım oranı resmi makamlarca yüzde 44 olarak açıklanmıştır. 2007 yerel seçimlerindeki yüzde 43 ile kıyaslandığında, bu oranın "kabul edilebilir" olduğu söylenebilir. İçişleri Bakanı Ould Kablia, askerlere kime oy vermeleri konusunda bir talimat verilmediğini söyleyerek küçük partilerin başarısızlığını tecrübesiz olmalarına bağlamıştır. Hükümetteki siyasi partiler seçim sonuçlarını hukuk devleti ilkesinin güçlendirilmesi bakımından önemli bir adım biçiminde değerlendirirken

²⁷ Adalet ve Kalkınma Cephesi (*Le Front Pour La Justice et Le Développement*, FJD), Özgürlük ve Adalet Partisi (*Parti de La Liberté et de La Justice*, PLJ) ile Yeni Cezayir Cephesi (*Front de L'Algérie Nouvelle*, FAN).

muhalefet partileri seçim sonuçlarının doğruluğunu sorgulayan demeçler vermiştir (Mansour 2012).

5. Uluslararası Toplumdaki Yansımalar

Cezayir’de meydana gelen protesto gösterilerine karşılık Avrupa Parlamentosu Başkanı Jerzy Buzek(2011) “Cezayir makamlarını şiddetten kaçınmaya ve vatandaşlarının barışçı gösteri yapma hakkına saygı duymaya” çağırmıştır. “Devam eden sıkıyönetimin haklı gösterilemeyeceğini ve Cezayir’in dürüst, barışçı ve sürdürülebilir bir biçimde kalkınmasına açıkça zarar verdiğini” belirtmiş ve aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

Bu ayın başında Buteflika’nın sıkıyönetimi kaldıracağına ilişkin açıklamasını olumlu karşıladım. Bu Cezayir halkının meşru demokratik isteklerine yanıt veren ilk adımdır, ancak henüz hayata geçirilmemiştir. Muhalif gruplar, sivil toplum ve özellikle gençler hükümet hakkındaki eleştirilerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olmalıdır. Hiçbir hükümet kendi halkının çağrısını görmezden gelemez (Buzek 2011).

Arap Baharına yönelik ilk girişimini 8 Mart 2011’de Yüksek Temsilci Catherine Ashton ile Avrupa Komisyonu’nun ortaklaşa kabul ettiği *Güney Akdeniz ile Demokrasi ve Ortak Refah için Ortaklık Tebliği* ile yanıt veren Avrupa Birliği 25 Mayıs’ta *Değişen Komşulara Yeni Bir Yanıt* Girişimini başlatmıştır. Cezayir ile aralarında 2002’de imzalanmış Ortaklık Anlaşması bulunan AB, Cezayir özelinde Genç İstihdamı Destekleme Programını uygulamaya koymuştur. 23.5 milyon Avro bütçeli Program, Gençlik ve Spor Bakanlığına, gençlik örgütlerine bilgilendirme, eğitim ve proje finansman desteği vermektedir. AB-Cezayir Siyasi Diyalog, Güvenlik ve İnsan Hakları Alt Komitesinin ilk toplantısı Eylül 2011’de başkent Cezayir’de yapılmıştır. Aralık 2011’de Cezayir resmi olarak AB ile yeni *Avrupa Komşuluk Politikası* çerçevesinde Eylem Planı müzakerelerine başlamak istediğini açıklamıştır. Cezayir *Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Enstrümanı* (ENPI) kapsamında 2011-2013 dönemi için 172 milyon Avro tutarında mali destekten yararlanmaktadır (EUROPA Press Releases 2011).

Fransa Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Bernard Valero, gösterilere ilişkin olarak “Bizim gözümüzde önemli olan ifade özgürlüğünün gözetilmesi ve gösterilerin serbestçe, şiddete başvurulmaksızın gerçekleştirilebilmesidir” diyerek sıkıyönetimin kaldırılması planını memnuniyetle karşıladıklarını kaydetmiştir (Menas Associates 2011). Alman Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle ARD kanalında Almanya’nın “demokratların yanında olduğunu” ifade ederek “Al-

man hükümeti, Cezayir hükümetini şiddete başvurmaktan vazgeçmeye davet eder. Bunlar, özgürlük isteyen, bir insan hakkını kullanmaktan, bakış açılarını onurluca savunma hakkını bilmekten başka hiçbir şey yapmayan göstericilerdir. Biz demokratlar olarak demokratların tarafındayız” sözlerini sarfetmiştir (Menas Associates 2011). ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Philip J. Crowley ise şu açıklamayı yapmıştır:

Cezayir’de süregiden protestoları ve emniyet güçlerinin engellemelerini kaydediyoruz. İlaveten, Cezayir halkının toplantı yapma hakkı ve ifade özgürlüğü dâhil evrensel haklarına desteğimizi tekrar teyit ediyoruz. Bu haklar internette de geçerlidir. Ayrıca bu haklara saygı gösterilmelidir. Önümüzdeki günlerde olayı yakından takip etmeye devam edeceğiz (Crowley 2011).

Mayıs 2012 Parlamento seçimleri de genel olarak uluslararası kamuoyunda memnuniyetle karşılanmış ve önemli bir usulsüzlük tespit edilmemiştir. Cezayir hükümeti ilk defa AB, BM, İKÖ ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlardan 500 kadar yabancı gözlemciyi davet etmiştir (Dessi 2012).

Arap Ligi gözlem ekibinin başında bulunan Hanafi Wajih, “seçimlerin serbest ve şeffaf bir şekilde gerçekleştirildiğini ve Cezayir halkının tercihini basıksız ifade ettiğini” kaydetmiştir. AB gözlem ekibinin başı Ignacio Salafraanca ise teknik bazı hatalar gördüklerini, ancak seçimlerin “öncekilerden daha şeffaf olduğunu” dile getirmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton seçimlerden övgüyle bahsederek kadın milletvekillerinin sayısının yüksek olmasını “Cezayir’in demokratik reformlara ilerleyişinde memnuniyet verici bir adım” olarak nitelendirmiştir (Al Jazeera 2012). Fransa Dışişleri Bakanlığı da eski sömürgesi olan Cezayir’deki genel seçimlerde oylamanın sorunsuz ve olaysız geçmesini memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiştir (French Embassy in London 2012).

Bugün Cezayir, Afrika’daki dördüncü en büyük ham petrol üreticisi, aynı zamanda Avrupa’nın en büyük üçüncü gaz tedarikçisi olup 2011’de Libya, Suriye ve İran’dan petrol arzındaki kısıntılardan ötürü pek çok Avrupa ülkesi için önemli bir ortak haline gelmiştir. Avrupa’nın gaz talebinin yüzde 13’ünü Cezayir karşılamaktadır. Ayrıca, Kuzey Afrika ve Sahel bölgesinde terörle mücadelede Batılı ülkelerin güçlü bir müttefikidir. Dolayısıyla, Batılı ülkeler Cezayir’e karşı ciddi ölçüde eleştirel bir söyleme sahip değildir (Dessi 2012).

Sonuç

Arap Baharına verdiği tepkiler bakımından Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri iki kategoride değerlendirilebilir. İlkinde Tunus, Mısır, Libya gibi Arap Baharının rejimin sonunu getirdiği ülkeler; ikincisinde Cezayir ve Fas gibi sı-

nırlı ve yukarıdan aşağı kontrollü reformlar yoluyla Arap Baharını rejim değişikliğine gitmeden atlatan ülkeler yer almaktadır (Dris-Äit Hamadouche 2012).

Tunus'taki gösterilerin ardından 5 Ocak 2011'de Cezayir'e sığrayan protestolar yalnızca dört gün sürmüştür. Göstericiler, doğrudan rejimi hedef almamış, daha ziyade gıda fiyatlarının artması, konut sorunu, işsizlik gibi sosyo-ekonomik söylemler kullanmıştır. Emniyet kuvvetlerinin aşırı güç kullanmaktan imtina ettiği ve nispeten etkili şekilde bastırılan gösterilerin ardından, 21 Ocak'ta oluşturulan Değişim ve Demokrasi için Ulusal Koordinasyon (CNCD) Hareketi, muhalefet partilerine yer vererek siyasileşmesi, meşru liderlik sorunları ve kendi içindeki bölünmeler nedeniyle ulusal bir boyut kazanamamıştır. Öte yandan hükümet, ivedilikle siyasi ve sosyo-ekonomik önlemler alarak halkın nabzını düşürmeye çalışmıştır. Mayıs 2011'de anayasal reform toplantılarına başlanmış, Ocak 2012'de seçim sistemi, siyasi partiler, medya ve derneklere ilişkin yeni yasalar parlamentoda kabul edilmiştir. Uluslararası toplumda olumlu karşılanan bu reformlar bazı yorumcular tarafından "kozmetik" olarak nitelendirilmiştir. Diğer yandan, gıda sübvansiyonları, maaş zamları, genç girişimcilere yönelik destekler ve konutlandırma projeleri ile halkın talepleri karşılanmaya çalışılmıştır. Cezayir hidrokarbonlardan elde edilen gelir sayesinde sosyal barışı sağlamakta başarılı görünmektedir.

Arap Baharı olaylarının Cezayir'de etkili olmamasında ülkenin geçmiş tecrübelerinin de etkisi yadsınamaz. Devrimler ve değişimler Cezayir halkı için hep çok büyük fedakârlıklar gerektirmiş, büyük bedeller ödetmiştir. Arap dünyasında bugünkü halk isyanlarını yaratan koşulları bundan çeyrek asır önce yaşayan, çok partili seçimlerle demokratikleşmeye yönelik adımların baltalandığı karanlık bir on yıl geçiren Cezayir'de halk, istikrarı demokratikleşmeye –en azından şimdilik- tercih etmiştir. Nitekim, Arap Baharı olaylarında Cezayir halkının tercihi rejimin tamamen tasfiyesi değil, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışı yönünde olmuştur (Boundaoui 2011).

Nihai durumda, 2011'de başlamasına rağmen somut bir görünüm kazanamayan Anayasa reform süreci yakın zamanda yeniden canlandırılmıştır. Devlet Başkanı Buteflika tarafından 7 Nisan 2013'te ülkenin ileri gelen akademisyenlerinden oluşan bir kurul "mümkün olan en kısa sürede" Anayasa değişikliği tasarısını hazırlamak üzere görevlendirilmiştir.²⁸ Kurulun, başbakan ve Ulusal Konsey Başkanının siyasi ve sosyal aktörler ile görüşmelerinden çıkan belgeleri incelemesi, tasarımın 2013 yılı sonuna kadar tamamlanarak referan-

²⁸ Cezayir Anayasasının 174(I). maddesi uyarınca, anayasa değişikliğini başlatma yetkisi münhasıran Cumhurbaşkanıya aittir. Anayasa değişikliği teklifleri Ulusal Halk Meclisi ve Ulusal Konsey'e sunulur. Teklifler, kabul edildikten sonra en geç 50 gün içerisinde referanduma sunulur (172(II). madde).

duma sunulması ve 2014 başkanlık seçimlerine hazır olması planlamıştır. Yeni Anayasada düzenlenmesi beklenen tartışmalı konuların arasında yer alan başkanlık görev sayısının azaltılması veya başkan yardımcılığı görevinin getirilmesi gibi unsurlar halen belirsizdir. Başbakan Abdülmalik Sellal, Anayasa değişikliklerine ilişkin tek sınırlı “Cezayir toplumunun ulusal ilkeleri ve temel değerleri” olacağını kaydetmiştir (Fethi 2013; El Watan 2013).

Buteflika'nın 2014 seçimlerinde tekrar aday olup olmayacağı kesin değildir. Sağlığı hakkında 2005 yılından bu yana şaibeler dolaşan Buteflika durumu ağırlaşınca 27 Nisan 2013'te Paris'te bir hastaneye yatırılmış (Martinez 2013) ve burada yaklaşık bir buçuk ay tedavi görerek Temmuz'da görevine dönmüştür. Başkanlık seçimlerinin öncesinde, siyaset sahnesinde önemli isim değişiklikleri olmaktadır. Buteflika'ya sadakatiyle bilinen FLN Genel Sekreteri Abdülaziz Belkhadem Ocak 2013'te görevinden ayrılmıştır. Sistemin en eski ve en büyük partisi olan, siyasi elit havuzunu oluşturan “FLN neyle olursa Cezayir siyaseti hapsirir” özdeyişi dikkate alındığında partideki büyük değişimlerin siyaset sahnesine ve devlet kurumlarına yansması muhtemeldir. Öte yandan, RCD lideri Said Sadi de 2012'de görevini eski FFS lideri Mohcine Belabbas'a bırakmış, RND, MSP (*Mouvement de la Société pour la Paix*) ve FFS'de de lider değişiklikleri olmuştur. Vurkla Üniversitesi Siyasi Bilimler Profesörü Goudi Bouhanian bu değişiklikleri “siyasi bahar” olarak tanımlamıştır (Sadek 2013).

Reform beklentilerinin yüksek olduğu bir dönemde 1999'dan bu yana devlet başkanı olan Buteflika'nın durumunun ağırlaşması bazı belirsizlikleri beraberinde getirmektedir. İlk olarak, potansiyel devlet başkanı adayının ordunun desteğini alması gerektiği düşüncesi ağır basmaktadır. CERİ Araştırma Direktörü LuisMartinez, Cezayir Parlamentosunun işlevsiz olduğunu, siyasi partilerin itibar kaybettiğini, Sayıştay'ın ise paralize olduğunu, petrol gelirlerinin sıkı ve şeffaf bir denetime tâbi olmadığını kaydetmektedir. Martinez'e göre, koloniyel dönemin ve iç savaşın kalıntılarını üzerinden hâlâ atamamış, radikal İslam'ın ufukta görüldüğü, siyasi eşitsizliklerin ve yolsuzlukların halkı canından bezdirdiği Cezayir'de ciddi bir siyasi dönüşüm pek beklenmemektedir (Martinez 2013).

Arap Baharı protestolarının ardından uygulamaya konulan siyasi reform programının gerçekten halk ayaklanmalarının önüne geçip geçmediğini anlamak için bir süre daha beklemek gerekmektedir. Ancak, ülke nüfusunun üçte ikisinin 35 yaşın altında olduğu ve gençlerin (resmi olmayan rakamlara göre) yüzde 40'tan fazlasının işsiz olduğu düşünülürse, zaman içerisinde ulusal hafızanın gençleşmesiyle kaybedecek bir şeyi olmayan ve karanlık yılları bilmeyen gençlerin ayaklanması çok uzak bir ihtimal değildir. Mart 2013'te Cezayir merkezinde yer alan Vurkla bölgesinde meydana gelen protesto gösterilerinin de gösterdiği üzere, petrol endüstrisinin büyük bölümünü barındıran gü-

ney ve merkezi bölgedeki halk, hükümet tarafından marjinalleştirildiğini düşünmektedir (Al Jazeera 2013). Dolayısıyla, Arap Baharının turistik bir sezon değil bir döngü olduğunu ve devrim için gerekli koşullar oluştuğunda Ceza-yir'in de Arap Baharından nasibini alacağını ileri sürenler vardır (El Watan 2013). Cezayirli bir insan hakları aktivisti olan Salahaddin Sidhoum'un sözle-riyle “*Cezayir bir istisna değildir... Devrim gelecektir – bu yalnızca zaman meselesidir*” (Al Jazeera 2012).

Bu noktada, siyasi reformların yanısıra, ülkedeki güvenlik durumu ve hid-rokarbon kaynakları ile finanse edilen ekonomik reformların sürdürülebilirliği de belirleyici olacaktır. Ekim 1988 hareketlerinin 1986'daki petrol krizini ta-kip ettiği dikkate alınır, ülkedeki sosyal ve ekonomik istikrarın kontrol edi-lemeyen dışsal faktörlere bağlı olduğu anlaşılabilir (Dessi 2011, 13). Ülke ekonomisinin yapısal zayıflıkları ve kırılganlıkları, ekonomik çeşitliliğin sağla-namaması dolayısıyla, ekonomik performans dışsal şoklara karşı hassas olup uzun vadede sürdürülemez niteliktedir (Paciello 2011, 3). Neticede, Ceza-yir'in Arap Baharının istisnalarından olup olmadığı sorusunun cevabını zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Abderrezak, Ali. “Hydrocarbon price shocks and uncertainty: implications for Algeria’s economic growth.” *The Journal of North African Studies*, 2007: 86-98.
- Adamson, Kay. “Establishing Utopia: Exploring the Political Origins of Economic Policy in Algeria.” *Transition and Development in Algeria; Economic, Social and Cultural Challenges* içinde, yazar Margeret A. Majumdar ve Mohammed Saad. Intellect: Bristol, 2005.
- Aghrout, Ahmed. “Policy Reforms in Algeria.” *North Africa: Politics, Region, and the Limits of Transformation* içinde, yazar Yahia H. Zoubir ve Hazam Amirah-Fernandez, 31-52. New York: Routledge, 2008.
- Akacem, Kada. “Economic reforms in Algeria: An Overview and Assessment.” *The Journal of North African Studies*, 2004: 115-125.
- Al Jazeera. “Is Algeria Immune to the Arab Spring?” 14/5/2012. <http://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2012/05/201251465357500445.html>
- . “Thousands protest unemployment in Algeria .” *Al Jazeera*. 14/3/2013. <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/03/201331415371252748.html>
- . “Video Algeria: The revolution that never was.” *Al Jazeera*. 17/5/2012. <http://www.aljazeera.com/programmes/peopleandpower/2012/05/2012516145457232336.html>
- Amnesty International. “Algeria: New law on associations used to stifle civil society.” *Amnesty International*. 7/5/2013. <http://www.refworld.org/do->

cid/519354484.html

- Arieff, Alexis. "Algeria: Current Issues." *Congressional Research Service*. 18/1/2012. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RS21532.pdf>
- Arieff, Alexis. *Algeria: Current Issues*. Congressional Research Service, 2013.
- Assemblée Nationale. "Rapport D'Information par la Commission des Affaires Etrangères sur "les printemps arabes"." *Assemblée Nationale*. 22/2/2012. <http://www.assemblee-nationale.fr/13/pdf/rap-info/i4399.pdf>
- Bertelsmann Stiftung. *BTI 2012 - Algeria Country Report*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 2012.
- Boughazi, Smail. "Algérie: Paiement de plus de 500 000 dinars par chèque - Le décret exécutif publié au Journal officiel." *allAfrica*. 4/8/2010. <http://fr.allafrica.com/stories/201008040612.html>
- Boundaoui, Assia. "'Reform not revolt' in Algeria." *Al Jazeera*. 2/3/2011. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/03/201132131733827907.html>
- . "'Reform not revolt' in Algeria." *Al Jazeera*. 2/3/2011. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/03/201132131733827907.html>
- Butcher, Charity. "Can oil-reliant countries democratize? An assessment of the role of civil society in Algeria." *Democratization*, 12/3/2013.
- Buzek, Jerzy. "Recent Developments in Algeria." *European Parliament Press Releases*. 13/2/2011. http://www.sitepres.europarl.europa.eu/for-mer_ep_presidents/president-buzek/en/press/press_release/2011/2011-February/press_release-2011-February-15.html
- CIA. "Africa: Algeria." *The World Factbook*. 2013. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ag.html>.
- . "The World Factbook." *CIA*. 29/4/2013. <http://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ag.html>
- Collombier, Virginie. "The Military and the Constitution: The Cases of Algeria, Pakistan and Turkey." *Arab Reform Initiative Constitutional Reforms*. Haziran 2012. <http://www.arab-reform.net/military-and-constitution-cases-algeria-pakistan-and-turkey>.
- CPJ. "In Algeria, new media law stifles free expression." *Committee to Protect Journalists*. 25 1 2012. <http://www.cpj.org/2012/01/in-algeria-new-media-law-stifles-free-expression.php>
- Crowley, Philip J. "Protests in Algeria." *U.S. Department of State Press Statement*. 13/2/2011. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/02/156515.htm>
- Dessi, Andrea. *Algeria at the Crossroads, Between Continuity and Change*. Working Papers 1128, Istituto Affari Internazionali, 2011.
- . "Algeria: Cosmetic Change or Actual Reform." *IFRI*. 9/7/2012. www.ifri.org/downloads/ifriactuellesdessialgerie.pdf
- Dris-Äit Hamadouche, Louisa. "L'Algérie face au printemps arabe: pressions diffuses et résilience entretenue." *Politiques méditerranéennes*, 2012.

- Dris-Aït Hamadouche, Louisa. "L'Algérie face au "printemps arabe": l'Équilibre par la neutralisation des contestations." *Confluences Méditerranée*, 2012: 55-67.
- El Hadi , Hayam . "Algeria tightens control over religious associations." *Magharebia*. 21 5 2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/05/22/feature-03
- El Hadi, Hayam. "New Algerian Association Law Faces Criticism." *Magharebia*. 16/ 12/2011. http://magharebia.com/cocoon/awi/xhtml1/en_GB/features/awi/features/2011/12/16/feature-04
- El Watan. "2013, l'année" des grandes manœuvres." 14/1/2013. www.elwatan.com/actualite/2013-l-annee-des-grandes-manoeuvres-04-01-2013-198199_109.php
- . "Les Algériens connaîtront leur printemps quand les conditions d'une révolte seront réunies." *El Watan*. 19/2/2013. http://www.elwatan.com/actualite/les-algeriens-connaîtront-leur-printemps-quand-les-conditions-d-une-revolte-seront-reunies-19-02-2013-203909_109.php
- Entelis, John P. "Democratic Reform and the Authoritarian Temptation." *North Africa: Politics, Region, and the Limits of Transformation* içinde, yazan Yahia H. Zoubir ve Haizam Amirah-Fernandez, 9-30. New York: Routledge, 2008.
- . "Algeria: democracy denied, and revived?" *The Journal of North African Studies*, 2011: 653-678.
- EUROPA Press Releases. "The EU's response to the 'Arab Spring'." *EUROPA*. 16 Aralık 2011. http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-918_en.htm
- European Union. "ENP Package - Algeria." *Memo/12/XXX*. 15/5/2012. http://ec.europa.eu/world/enp/docs/2012_enp_pack/algeria_memo_2011_en.pdf
- Fethi, Nazım. "Algeria begins constitutional reforms." *Magharebia*. 10 4 2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/04/10/feature-03
- French Embassy in London. "France welcomes general election in Algeria-Statement by the Ministry of Foreign and European Affairs Spokesman." *Ministère des Affaires Étrangères*. 11/5/2012. <https://ambafrance-uk.org/France-welcomes-general-election>
- ICNL. "NGO Law Monitor: Algeria." *The International Center for Not-for-Profit Law*. 6/6/2013. <http://www.icnl.org/research/monitor/algeria.pdf>
- Inter Parliamentary Union. *ALGERIA Al-Majlis Al-Chaabi Al-Watani (National People's Assembly)*. PARLINE, 2012.
- Kateb, Alexandre. "Pourquoi l'Algérie n'est pas encore une puissance émergente ." *La Tribune*. 18/12/2012. <http://www.latribune.fr/opinions/tribunes/20121217trib000737735/pourquoi-l-algerie-n-est-pas-encore-une-puissance-emergente-.html>
- Layachi, Azzedine. "Algeria'a Rebellion by Installments." *Middle East*

- Research and Information Project*. 12/3/2011. www.merip.org/mero/mero031211
- Lazar, Mehdi , ve Sidi-Mohammed Nehad. “Why did Algeria not know its own Arab Spring? The Islamic hypothesis.” *Global Geopolitics & Political Economy*. 3/2/2013. <http://globalgeopolitics.net/wordpress/2013/02/03/why-did-algeria-not-know-its-own-arab-spring-the-islamic-hypothesis/>
- Le Sueur, James D. *Between Terror and Democracy: Algeria Since 1989*. London: Zed Books, 2010.
- Magharebia. “Algeria boosts security at Mali border.” *Magharebia*. 13/2/2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/02/06/feature-02
- . “Algeria hostage crisis over.” *Magharebia*. 20/1/2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/01/20/feature-01
- . “Terrorist target Algeria gas pipeline.” *Magharebia*. 29/1/2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/01/29/feature-01
- . “Terrorists attack Algeria, dozens killed.” *Magharebia*. 17/1/2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/01/17/feature-01
- Mansour, Fidet. “Algeria to redefine role of mosques.” *Magharebia*. 11/1/2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/01/11/feature-04
- . “Islamists lose ground in Algeria local elections.” *Magharebia*. 2/12/2012. http://magharebia.com/cocoon-/awi/xhtml1/en_GB/features/awi/features/2012/12/02/feature-01
- Martinez, Luis. *Algeria: The Illusion of Oil Wealth*. No.168: Science Po.CERI, 2010.
- . “Algérie: comment préparer l’après-Bouteflika?” *Le Monde*, 31/5/2013: 16.
- Max Planck Institute. “Constitutional Reform in Arab Countries.” *Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law*. 2013. http://www.mpil.de/ww/en/pub/research/details/know_transfer/constitutional_reform_in_arab_/algeria.cfm
- McAllister, Edward. “The Past in the Present: Algeria at 50.” *Mediterranean Politics*, 2012: 446-451.
- Menas Associates. “Algeria Focus: Response of Western Governments.” *Menas Associates*. 21/2/2011. http://www.menas.co.uk/template/news/article/1500/Response_of_Western_governments/
- Michigan State University. “Algeria: Economy.” *globalEDGE*. 2013. globaledge.msu.edu/Countries/Algeria/economy.
- Mitchell, John, Paul Stevens , ve Elisa Cassinadri . “Resource Depletion, Dependence and Development: Algeria.” *Chatham House*. 11/2008. http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Energy,%20Environment%20and%20Development/13357_1108rddd_algeria.pdf

- Newbrander, David. "Special Economic Zones in Algeria: Promoting Growth and Mitigating Economic Instability." *The Project on International Peace and Security (PIPS), Institute for the Theory and Practice of International Relations, The College of William and Mary*. 2013. http://www.wm.edu/offices/itpir/_documents/pips/2012-2013/newbrander_d_brief.pdf
- Paciello, Maria Cristina. "The Arap Spring: Socio-Economic Challenges and Opportunities." *Istituto Affari Internazionali*. December 2011. <http://www.iai.it/pdf/DocIAI/iai1115e.pdf>.
- Ramdani, Nabila. "Algeria tried to block internet and Facebook as protest mounted." *Telegraph*. 11/2/2011. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/algeria/8320772/Algeria-tried-to-block-internet-and-Facebook-as-protest-mounted.html>
- Sadek, Mouna. "Change hits Algerian parties." *Magharebia*. 12/2/2013. http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2013/02/12/feature-03.
- Smith, Ben. "Algeria 2013." *House of Commons Library*. 18/1/2013.
- Swedish Migration Board. "Swiss Federal Department for Justice and Police, The Development in Algeria in the shade of the Arabic Spring, and its consequences on Migration (Public Version)." *Migrationsverket*. 20/1/2012. <http://www.bfm.admin.ch/content/dam/data/migration/laenderinformationen/herkunftslanderinformationen/afrika/dza/DZA-ber-fact-findingmission-e.pdf>
- The Economist. "Arab Unrest Index: The Shoe-Thrower's Index." 9/2/2011. http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/02/arab_unrest_index
- Tlemçani, Rachid. *Algeria Under Bouteflika: Civil Strife and National Reconciliation*. Beirut: Carnegie Papers No 7, 2008.
- UN Data. "Statistics: Military expenditure (% of GDP)." *UN Data*. 2013. http://data.un.org/Data.aspx?d=WDI&f=Indicator_Code%3AAMS.MIL.XPND.GD.ZS
- Volpi, Frédéric. "Algeria's Pseudo-democratic Politics: Lessons for Democratization in the Middle East." *Democratization*, 2006: 442-455.
- Wolf, Anne, ve Raphael Lefevre. "Algeria: no easy times for the generals." *The Journal of North African Studies*, 2013.
- Zeraoui, Zidane. "Algeria: Revolution, Army and Political Power." *Language and Intercultural Communication*, 2012: 133-145.
- Zoubir, Yahia H. "The Arab Spring: Is Algeria the Exception." *IEMedObs: Observatory of Euro-Mediterranean Politics*. 10/2011. <http://www.iemed.org/observatori-en/actualitat/opinions/the-arab-spring-is-algeria-the-exception>